



# Zorg voor aansluiting

Kwalitatief onderzoek naar de aansluiting tussen vmbo-tl en de opleiding mbo-verpleegkunde

Versterking schakelfunctie gl/tl naar vervolgonderwijs

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling





## Zorg voor aansluiting

Kwalitatief onderzoek naar de aansluiting tussen vmbo-tl en de opleiding mbo-verpleegkunde

Januari 2011

**slo**

nationaal  
expertisecentrum  
leerplan-  
ontwikkeling

Verantwoording

© 2011 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Mits de bron wordt vermeld is het toegestaan om zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren dan wel op andere wijze te verveelvoudigen.

**Auteurs:** Maaïke Rodenboog-Hamelink, Femke van der Meer, Taco Stulp, Nynke Jansma, Ella van Kleunen, Viola van Lanschot Hubrecht

**Eindredactie:** Nynke Jansma, Maaïke Rodenboog-Hamelink

**In samenwerking met:** Ella van Kleunen, Jan Sniekers, Victor Schmidt

**Met dank aan:**

De roc's die het mogelijk maakten om het onderzoek uit te voeren:

- ROC Midden Nederland te Utrecht;
- ROC Eindhoven te Eindhoven;

Degenen die vanuit vmbo en mbo feedback hebben gegeven op de resultaten van het onderzoek:

- deelnemers aan de discussiebijeenkomsten in Utrecht en Eindhoven;
- leden van de SLO-netwerken tl.

**Informatie**

SLO

Afdeling: vmbo-mbo

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 663

Internet: [www.slo.nl](http://www.slo.nl)

E-mail: [vmbo-mbo@slo.nl](mailto:vmbo-mbo@slo.nl)

**AN:** 5.5565.386

# Inhoud

<b>1.</b>	<b>Inleiding</b>	<b>5</b>
<b>2.</b>	<b>Kaders van het onderzoek</b>	<b>7</b>
2.1	Probleemstelling	7
2.2	Onderzoeksvragen	7
2.3	Aansluitingproblematiek in Nederland	8
2.4	Aandachtspunten uit analyse	9
2.5	Motivatie	10
2.6	Competentiegericht onderwijs (CGO)	11
<b>3.</b>	<b>Methode en onderzoek</b>	<b>13</b>
3.1	Literatuuronderzoek	13
3.2	Deelnemers aan het onderzoek	14
3.3	Pilot-studie: interviews	14
3.4	Studie 1: enquête	16
3.5	Studie 2: diepte-interviews	19
<b>4.</b>	<b>Conclusie en discussie</b>	<b>25</b>
4.1	Conclusie	25
4.2	Discussie	25
<b>5.</b>	<b>Reacties op de casestudy</b>	<b>27</b>
5.1	Raadpleging docenten, decanen en teamleiders	27
5.2	Antwoorden op stellingen en vragen	27
5.3	Conclusies	29
<b>6.</b>	<b>Aanbevelingen</b>	<b>31</b>
	<b>Referenties</b>	<b>33</b>
	<b>Bijlage 1 Vragenlijst voor de pilot-interviews</b>	<b>37</b>
	<b>Bijlage 2 Enquête (studie 1)</b>	<b>43</b>
	<b>Bijlage 3 Vragenlijst voor de diepte-interviews (studie 2)</b>	<b>49</b>



# 1. Inleiding

De overstap van de theoretische leerweg van het vmbo naar het mbo verloopt niet voor alle leerlingen zonder problemen. Gevolg: dalende motivatie, afhakers en switchers. In 2010 is SLO gestart met een project dat onderzoek doet naar de schakelfunctie van de theoretische leerweg. Een deelproject daarvan is een kwalitatief onderzoek (casestudy) onder eerstejaars studenten van opleidingen mbo-verpleegkunde (niveau 4). Doel van dit onderzoek was te achterhalen welke knelpunten leerlingen ervaren in de aansluiting van vmbo-tl naar mbo en welke oplossingen zij hiervoor zien. Door middel van pilot-interviews, vragenlijsten en diepte-interviews is antwoord verkregen op deze vragen. De uitkomsten van deze casestudy zijn in een aantal bijeenkomsten voorgelegd aan docenten, decanen en teamleiders uit het vmbo-tl. Zo is onderzocht in hoeverre zij de uitkomsten herkenden en of er vanuit hun perspectief knelpunten of oplossingsrichtingen toe te voegen waren.

In deze publicatie wordt verslag gedaan van het deelproject. Hoofdstuk 2, 3 en 4 vormen het verslag van de casestudy. In hoofdstuk 2 wordt het probleem uiteengezet en worden de onderzoeksvragen beschreven, in hoofdstuk 3 wordt de uitvoering van het onderzoek beschreven en hoofdstuk 4 bevat de conclusie en discussie. Hoofdstuk 5 geeft de reacties weer van docenten en teamleiders van mbo en vmbo. In hoofdstuk 6 volgen een aantal aanbevelingen.





## 2. Kaders van het onderzoek

### 2.1 Probleemstelling

De aansluiting van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) op het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) is in Nederland een actueel thema. Zowel in de media als op de scholen zelf is het een veelbesproken onderwerp.

17% van de leerlingen kiest na het basisonderwijs voor de theoretische leerweg van het vmbo (vmbo-tl). 75% van deze groep vervolgt de schoolloopbaan met het mbo (Monnink e.a., 2010). Uit het onderzoek van Monnink e.a. (2010) blijkt dat in de aansluiting tussen vmbo-tl en mbo verschillende knelpunten naar voren komen, waarvan een mager beroeps- en opleidingsbeeld als belangrijkste wordt genoemd.

Naar aanleiding van de Kwaliteitsagenda Voortgezet Onderwijs: onderwijs met ambitie, van de Stichting Platform VMBO (2008) en het advies van de Adviesgroep vmbo in het rapport Vensters op de toekomst van het vmbo (Bredewold, Diephuis, Hut, Oostrom, & Vander Spoel, 2008) is het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO) gestart met een project dat onderzoek doet naar de schakelfunctie van het vmbo-tl naar het mbo en hoger algemeen vormend onderwijs (havo). Dit onderzoek is een deel van dit project.

Omdat er grote behoefte bestaat de knelpunten in de aansluiting nader te onderzoeken zijn er binnen Nederland meerdere onderzoeken uitgevoerd waarin de aansluitingsproblematiek van vmbo-tl naar het mbo aan de orde is gekomen (Monnink e.a., 2010; Neuvel & Van Esch, 2009; Onderwijsraad, 2009; Onderwijsraad, 2008). Dit onderzoek zal dan ook beginnen met een brede literatuurstudie met aandacht voor de situatie binnen Nederland. De Nederlandse onderzoeken leveren vooral veel kwantitatieve gegevens. Ze geven vooral de mate aan waarin knelpunten voorkomen (Monnink e.a., 2010; Neuvel & Van Esch, 2009; Onderwijsraad, 2009; Onderwijsraad, 2008). Daarnaast gaan veel van de onderzoeken uit van de ervaringen van docenten en leidinggevendenden of van groepen leerlingen. (Groeneveld & Van Steensel, 2009; Monnink e.a., 2010; Neuvel & Van Esch, 2009; Onderwijsraad, 2009; Onderwijsraad, 2008).

Om mogelijke oplossingen voor de knelpunten te kunnen formuleren is aandacht voor de ervaringen van individuele leerlingen van toegevoegde waarde. Daarom zijn in dit onderzoek vooral kwalitatieve data verzameld vanuit het perspectief van de leerling. De ervaringen van de leerling met de aansluiting vmbo-tl naar mbo staan centraal en de leerling is gevraagd mee te denken in mogelijke oplossingen. Deze zijn bedoeld als aanvulling en verdieping van het kwantitatieve onderzoek. In het artikel van Desimone & Le Floch (2004) wordt aangegeven dat kwalitatieve data een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan de verbetering van betrouwbaarheid en validiteit van landelijk uitgezette vragenlijsten.

### 2.2 Onderzoeksvragen

Bovenstaande leidt tot de volgende onderzoeksvragen.

1. Welke knelpunten ervaren leerlingen in de aansluiting van vmbo-tl op het mbo?
2. Welke mogelijke oplossingen worden door de leerlingen aangedragen om deze knelpunten aan te pakken?
3. Hoe verhouden de knelpunten en oplossingen in de literatuur zich met de knelpunten en oplossingen aangedragen door de leerlingen in de praktijk?

## 2.3 Aansluitingproblematiek in Nederland

Allereerst een nadere toelichting op het begrip aansluiting. Hieronder wordt verstaan een systeem- of faseovergang waarin opeenvolgende leerwegen zo worden ingericht dat bij die overstap:

- de competentieontwikkeling van de leerling wordt voortgezet;
- de leerling het overzicht en de controle behoudt over de eigen loopbaanmogelijkheden en de stappen daarin;
- en het leerproces wordt gestimuleerd door de nieuwe leeromgeving (Van Asselt, 2006).

Het Nederlands onderwijsstelsel is opgedeeld in deelsystemen. De leerloopbaan van de leerlingen bevat daarom verschillende aansluitingen. De verschillende soorten onderwijs spelen in op de ontwikkelfase van de leerlingen. Het denken over aansluiting lijkt zich in Nederland genesteld te hebben in het werken aan onderwijskwaliteit (Van Asselt, 2006) en vanuit die gedachte wordt aandacht besteed aan de knelpunten die daarbij optreden. In deze paragraaf zal dieper worden ingegaan op de aansluitingsproblematiek in Nederland en op verschillen en overeenkomsten met de situatie buiten Nederland.

### De vier aspecten van Van Asselt (2006)

In het rapport Aansluiting in onderwijsstelsels (Van Asselt, 2006) wordt een theoretisch kader beschreven waarin vier aansluitingsaspecten worden onderscheiden:

1. een overgang in de leerinhoud van de aansluitende programma's;
2. een hanteerbare breuk in pedagogisch-didactische benadering in leer- en onderwijsprogramma's;
3. continuïteit in leeromgevingen tussen opleidingen; en
4. het aansluiten op verwachtingen en aspiraties bij deelnemers.

Deze aspecten zullen nader worden toegelicht. Het onderscheid in deze vier aspecten biedt een heldere indeling voor de beschreven problematiek en is daarom gekozen als uitgangspunt voor dit onderzoek.

### Overgang in de leerinhouden

Een goede overgang in leerinhouden zorgt ervoor dat leerlingen voldoende kennis, vaardigheden en attitudes bezitten om te kunnen deelnemen aan de programma's van de aansluitende opleidingen.

Deze overgang is onder te verdelen in niveaufstemming en inhoudelijke afstemming (Neuvel en Van Esch, 2009). Bij niveaufstemming gaat het om de optimale aansluiting van het kennis- en vaardigheidsniveau van de leerling. Dit komt naar voren in de huidige discussie over het tekort aan kennis in de vakken Nederlands en wiskunde (Expertgroep doorlopende leerlijnen taal en rekenen, 2008). Het is ook vergelijkbaar met de trend in de VS waar de nadruk op het verbeteren van academische prestaties in het secundair beroepsonderwijs sinds 1990 is toegenomen (Bailey, Alfonso, Scott & Leinbach, 2004). Voor andere vakken geldt dat er meer dan genoeg kennis is en er wellicht niet genoeg uitdaging is voor de vmbo-tl-leerling op het mbo (Monnik e.a. 2010).

Bij inhoudelijke afstemming gaat het om aansluiting in de leerstof van vakken op de aansluitende opleidingen. Monnik en collega's (2010) geven aan dat kernvakken, zoals Nederlands en wiskunde inhoudelijk niet goed op elkaar aansluiten bij de overgang van vmbo-tl naar mbo.

### Een hanteerbare breuk in de pedagogisch-didactische benadering

Bij dit aspect gaat het volgens Van Asselt (2006) om de zoektocht van de leerlingen naar hun rol in de nieuwe pedagogisch-didactische aanpak. In een nieuwe leersituatie kunnen andere eisen gesteld worden aan leerlingen. Hierop moet de leerling worden voorbereid.

Leerlingen ervaren de overgang van het vmbo-tl naar het mbo, waar het onderwijs competentiegericht is, als een grote verandering en vaak als een niet hanteerbare breuk (Van Esch & Neuvel, 2007). Er wordt meer zelfstandigheid en studievaardigheid van de leerlingen gevraagd, ook wanneer leerlingen hier nog niet op toegerust zijn (Van Lier & Kleijne, 2010). Een toelichting op het begrip competentiegericht onderwijs volgt in paragraaf 2.6.

### **Continuïteit in leeromgeving**

Onder leeromgeving wordt verstaan: de leer- en werksituatie, zoals het gebouw waar onderwijs plaatsvindt; de materialen die worden gebruikt; de instrumentele leeromgeving en de sociale leeromgeving.

In het rapport 'Wat heb je nu aan informatie zonder motivatie' (Van Lier & Kleijne, 2010) wordt aangegeven dat een mbo vaak groter is dan een vmbo, wat betreft gebouw en leerlingenaantal. Hierdoor heeft de leerling op het mbo een minder sterke band met de docent en de rest van de groep, terwijl saamhorigheid binnen de leeromgeving op het vmbo een belangrijke stimulans vormt om door te leren.

### **Onvoldoende aansluiting op verwachtingen en aspiraties**

Met dit aspect bedoelt Van Asselt (2006) dat leerlingen een bij hun ambitie en aanleg passende keuze maken. Van belang is dat de leerling zelf kan inzien of de persoonlijke kenmerken aansluiten bij de gewenste deelnemerskenmerken van het vervolgonderwijs.

Vooraf dit aspect wordt in de literatuur binnen Nederland vaak genoemd als knelpunt voor de aansluiting vmbo-tl naar mbo (Bredewold e.a. 2008; Van Lier & Kleijne, 2010; Monnink e.a., 2010; Neuvel & Van Esch, 2009). In het eerste leerjaar van het mbo blijkt vaak dat leerlingen andere verwachtingen hadden van de opleiding en het beroep en om deze reden de opleiding niet afmaken.

Ook in de VS wijst onderzoek uit dat de aspiraties van studenten binnen het beroepsonderwijs een knelpunt vormen (Bailey, Alfonso, Scott, en Leinbach, 2004). Om een oplossing voor dit veel genoemde knelpunt te kunnen vinden is het van belang te onderzoeken welke onjuiste verwachtingen de leerlingen in Nederland hebben. Als een van de knelpunten wordt aangegeven dat er geringe beroepsinteresse is bij een groot deel van de vmbo-leerlingen waardoor ze onvoldoende investeren in de zoektocht naar een passende richting in het mbo (Monnink e.a., 2010; Neuvel & Van Esch, 2009).

## **2.4 Aandachtspunten uit analyse**

In verschillende onderzoeken worden knelpunten in de aansluiting van het vmbo-tl op het mbo benoemd. Wat opvalt, is dat in alle onderzoeken naar voren komt dat het beroeps- en opleidingsbeeld van vmbo-tl-leerlingen onvoldoende ontwikkeld is. Leerlingen worden op de vmbo-tl opgeleid in algemene vakken en deze zijn niet voorbereidend op een beroep of vervolgopleiding. (Bredewold e.a. 2008; Van Lier & Kleijne, 2010; Monnink e.a., 2010; Neuvel & Van Esch, 2009). Dit knelpunt wordt zowel door docenten, teamleiders als leerlingen op het mbo als belangrijke oorzaak van uitval en switchgedrag genoemd. Er worden echter verschillende adviezen gegeven wat betreft de oplossing van het probleem. Monnink en collega's (2010) en Van Lier en Kleijne (2010) noemen als belangrijkste oplossing een betere samenwerking tussen verschillende schooltypes. In het onderzoek van Bredewold en collega's (2008) wordt vooral een betere loopbaanbegeleiding (LOB) op het vmbo-tl voorgesteld. De ontoreikende loopbaanbegeleiding op de vmbo-tl kan worden veroorzaakt doordat het knelpunt vooral op het mbo wordt ervaren en minder aan het licht komt op de vmbo-tl. Dit pleit voor een betere samenwerking en meer overleg tussen de beide schooltypes. Hoewel Van Lier en Kleijne (2010) adviseren meer vraaggericht, vanuit de leerlingen, te begeleiden komt in de diverse onderzoeksrapporten niet duidelijk naar voren welke oplossingen de leerlingen zelf aandragen voor het knelpunt. Om het beroeps- en opleidingsbeeld van de leerlingen te

verbreden en beter te laten aansluiten op de praktijk is het interessant te onderzoeken welke oplossingen door de leerlingen worden aangedragen.

Belangrijk punt is dat loopbaanbegeleiding voor leerlingen in de puberteit nooit optimaal kan zijn omdat de identiteit van deze leerlingen nog in ontwikkeling is (Meisel 2007). Daarnaast geeft Meisel aan dat deelname aan onderwijs voor een bepaald beroep bijdraagt aan de ontwikkeling van identiteit.

In veel van bovengenoemde onderzoeken komt naar voren dat een verkeerde keuze leidt tot afname van motivatie en soms tot het switchen naar een andere opleiding of voortijdig schoolverlaten.

Een ander knelpunt dat veel naar voren komt is het door Van Asselt (2006) als eerste genoemde knelpunt, namelijk de overgang van leerinhouden. De literatuur is ten aanzien van dit knelpunt niet eenduidig. In het onderzoek van de vo-raad is een kennistekort vastgesteld voor de vakken wiskunde, Nederlands en Engels bij leerlingen op het mbo afkomstig van het vmbo-tl (Monnink e.a., 2010). Ook in onderzoek van Van Grinsven, Krom en Westerik (2006) komt naar voren dat 19% van de docenten problemen ervaart in de aansluiting van de vakken wiskunde en Nederlands. Leerlingen van het mbo geven in het onderzoek van SARV echter aan dat het niveau op het mbo soms lager is dan op het vmbo-tl (Van Lier & Kleijne, 2010). Het is daarom interessant dit knelpunt nader te onderzoeken.

Bij het tweede knelpunt, verschil in pedagogisch-didactische benadering wordt in de recente Nederlandse literatuur (Monnink e.a., 2010; Neuvel & Van Esch, 2009; Onderwijsraad, 2009; Onderwijsraad, 2008) vaak de overstap naar competentiegerichtonderwijs (cgo) genoemd. Welke aspecten in het cgo als knelpunt worden ervaren wordt in de literatuur niet nader toegelicht. In paragraaf 2.6 wordt het begrip cgo nader toegelicht.

## **2.5 Motivatie**

Een terugkerend thema binnen onderzoek naar aansluitingsproblematiek is motivatie van de leerling voor de gekozen opleiding. Onderzoekers spreken over een lage motivatie bij leerlingen als onderdeel van het probleem bij de aansluiting (Monnink e.a., 2010). Het is daarom interessant eens te kijken wat motivatie precies is.

Een definitie van motivatie is: een interne staat in een mens die gedrag opwekt, stuurt en behoudt. Motivatie zet aan tot bepaald gedrag en stuurt dat gedrag. Motivatie wordt meestal onderverdeeld in extrinsieke en intrinsieke motivatie.

Intrinsieke motivatie is de motivatie om een taak uit te oefenen om het plezier dat een persoon er zelf aan heeft. Extrinsieke motivatie wordt opgewekt door externe factoren, zoals beloningen en straffen (Woolfolk, Hughes & Walkup, 2008).

Leerlingen die intrinsiek gemotiveerd zijn om te leren, willen zelf leren; zij voelen een interne behoefte of drang om de onderwijshouden tot zich te nemen.

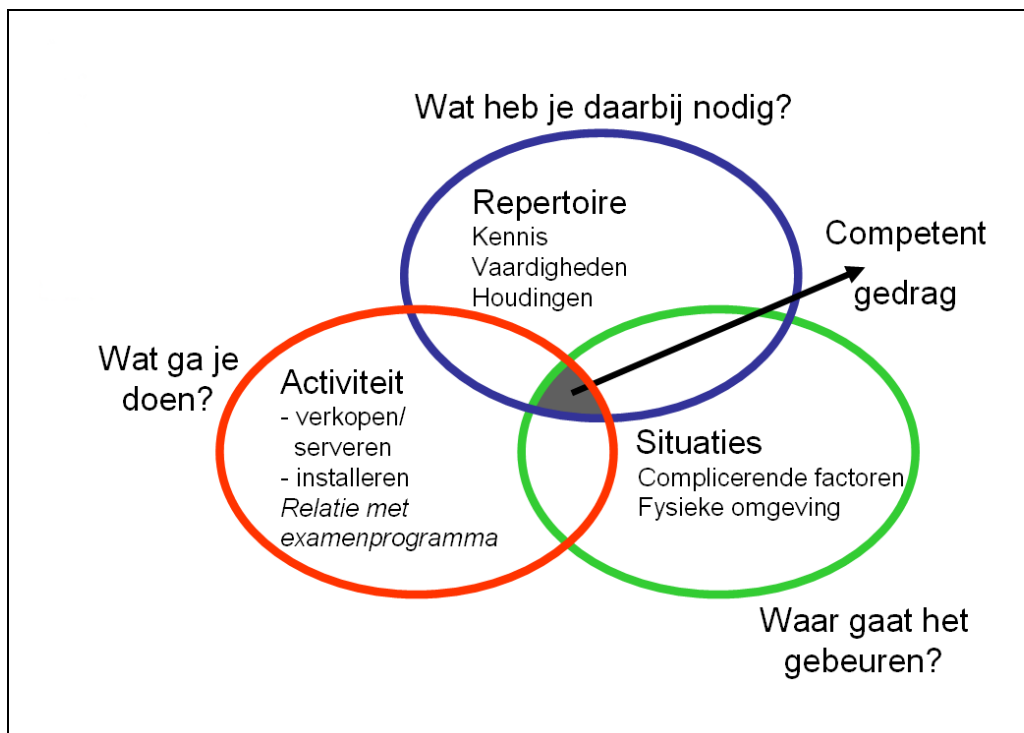
Een motivatietheorie is de self-determination theory (sdt). Ryan and Deci (2000) beschrijven daarin drie psychologische basisbehoeften die elk mens heeft: de behoefte aan competentie (competence), autonomie (autonomy) en sociale verbondenheid (relatedness).

De intrinsieke motivatie voor een taak of activiteit komt tot stand wanneer de leersituatie tegemoet komt aan deze behoeften. Aan de behoefte aan competentie wordt tegemoet gekomen als de leerling het gevoel heeft de leerstof aan te kunnen. Autonomie duidt op de behoefte om zelf de sturing van het leerproces in de hand te hebben en sociale verbondenheid is een gevoel van vertrouwen in de personen om je heen, zoals bijvoorbeeld de docenten en medeleerlingen (Martens, 2007). Martens geeft aan dat leeromgevingen aan bepaalde kenmerken moeten voldoen om intrinsieke motivatie niet te verstoren. De basisbehoeften competentie, autonomie en sociale verbondenheid hebben een directe relatie met cgo.

## 2.6 Competentiegericht onderwijs (CGO)

Een grote overgang en een beschreven knelpunt in de aansluiting is de pedagogisch-didactische overgang van onderwijs in vakken op het vmbo-tl naar een competentiegerichte opleidingsvorm op het MBO (Monnik e.a. 2010). Wat betekent dit?

Competent gedrag wordt uitgelegd aan de hand van de volgende figuur.



Figuur 1 Competent gedrag, overgenomen van SLO, website [www.slo.nl](http://www.slo.nl) (2010)

SLO gaat uit van de volgende definitie: een competentie is het vermogen van iemand om in bepaalde situaties adequaat gedrag te vertonen. Iemand is competent als hij die handelingen inzet die het beste passen bij de gegeven situatie en als hij blijkt geeft dit in gelijkwaardige situaties ook te kunnen (SLO, 2010).

De kenniscentra voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven hebben samen met het onderwijs en het bedrijfsleven kwalificatiedossiers opgesteld, met daarin beschreven aan welke eisen een beginnend beroepsbeoefenaar moet voldoen (Stuurgroep competentiegericht beroepsonderwijs, 2006). In het kwalificatiedossier staan drie begrippen centraal: de kerntaken, de daar onder liggende werkprocessen van het beroep en de competenties die noodzakelijk zijn bij de uitvoering hiervan. Een kerntaak is kenmerkend voor een beroep. Een werkproces is een afgebakend geheel van beroepsactiviteiten binnen een kerntaak.

De studenten van het mbo zullen op basis van de kwalificatiedossiers vooral leren vanuit een beroepsgerichte setting. De verzamelnaam voor deze aanpak is competentiegericht beroepsonderwijs.

COLO, de vereniging kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven (Procesmanagement mbo2010, 2010) geeft aan dat uiterlijk in 2011 elke mbo deze nieuwe kwalificatiestructuur moet invoeren.

Bij het ontwerp van de kwalificatiedossiers wordt gebruik gemaakt van een competentiemodel met 25 competenties. Dit competentiemodel is gebaseerd op het competentieraamwerk van SHL. Dit SHL-competentieraamwerk is ontwikkeld op basis van internationaal opgedane kennis en ervaringen en wordt in verschillende landen gebruikt.



### 3. Methode en onderzoek

In dit onderzoek is achtereenvolgens gebruik gemaakt van literatuuronderzoek, pilot-interviews, een enquête en diepte-interviews. De uitgevoerde onderdelen van het onderzoek leverden input en aandachtspunten voor het volgende deel van het onderzoek. In de onderstaande tabel een overzicht dat verder wordt toegelicht in het vervolg van deze publicatie.

Tabel 1 Overzicht Onderzoeksmethoden

Onderzoeks- methoden	Doel van dit deel van het onderzoek	Aantal bevroagde leerlingen	Selectiecriteria	Data bedoeld voor
Literatuur- onderzoek.	Verzamelen van knelpunten aansluitingsproblematiek.		Overgang algemeen vormend onderwijs naar beroepsonderwijs.	Opzetten van vragenlijsten.
Pilot-interviews.	Bevragen knelpunten, benoemd door literatuur. Leerlingen vragen naar andere knelpunten.	Vier leerlingen, twee per roc.	Voorgaand leerjaar vmbo-tl afgerond Biologie als examenvak.	Opzetten enquête en diepte-interview.
Enquête.	Checken benoemde knelpunten. Nieuwe knelpunten van leerlingen toevoegen. Wegen van knelpunten. Selectie deelnemers diepte-interview.	Alle leerlingen in leerjaar één van mbo verpleegkunde op twee roc's.	Eerste jaar verpleegkunde van deelnemende roc's. Ook leerlingen die al zijn gestopt of gaan stoppen.	Verzamelen van data voor beantwoorden onderzoeksvraag en opzetten vragenlijst diepte-interview.
Diepte- interviews.	Doorvragen naar ervaringen en knelpunten aansluiting en mogelijke oplossingen.	Ten minste drie leerlingen van elk roc en mogelijk leerlingen die gestopt zijn.	Leerlingen die in de enquête duidelijk hebben aangegeven knelpunten te hebben ervaren.	Beantwoorden onderzoeksvraag.

#### 3.1 Literatuuronderzoek

Naast literatuur vanuit Nederlandse onderzoeken over aansluitingsproblematiek is gebruik gemaakt van internationale literatuur, gericht op de aansluiting tussen algemeen vormend onderwijs en beroepsonderwijs bij leerlingen in de leeftijdscategorie tussen 14 en 18 jaar. De resultaten van dit onderzoek zijn gebruikt voor het schetsen van een eerste beeld over de aansluitingsproblematiek en het opstellen van vragenlijsten. Bij het analyseren van onze data is voortdurend een verbinding gelegd met de literatuur. Relevante onderwerpen, zoals het begrip motivatie en het onderwerp competentiegericht onderwijs, zijn daarbij verder uitgediept.

### 3.2 Deelnemers aan het onderzoek

Voor het onderzoek zijn leerlingen van twee mbo's bevestigd, ROC Midden-Nederland te Utrecht en ROC Eindhoven te Eindhoven. De keuze om dit onderzoek op het mbo te richten is gemaakt omdat de knelpunten binnen de aansluiting tussen vmbo-tl en mbo pas na de overgang naar het mbo ervaren worden. Er is voor twee mbo's gekozen om de resultaten beter te kunnen generaliseren. De opleiding die de leerlingen volgen is de opleiding verpleegkunde. Deze keuze is gemaakt omdat bij de opleiding verpleegkunde het sectorvak biologie belangrijk is voor de aansluiting. Het is relevant om de ervaringen van de leerlingen met de aansluiting van de vakinhoud te onderzoeken.

Daarnaast is het beroep van verpleegkundige, net als dat van automonteur of docent, een eenduidig beroep. Wij verwachten dat leerlingen die gekozen hebben voor de opleiding verpleegkunde een duidelijk beroepsbeeld hebben. Dit is interessant wanneer het aspect aansluiting in aspiraties en verwachtingen wordt onderzocht. Er is gekozen voor eerstejaarsleerlingen omdat de overgang van de vooropleiding naar het mbo bij deze leerlingen kort geleden heeft plaatsgevonden en de ervaringen met het vmbo-tl nog vers in het geheugen liggen.

### 3.3 Pilot-studie: interviews

#### Deelnemers

De interviews zijn afgenomen bij vier door de opleiding geselecteerde leerlingen. De aangegeven criteria voor selectie zijn: vorig jaar vmbo-tl afgerond en het vak biologie gevolgd. Twee leerlingen van beide roc's, drie vrouwen en één man. De leerlingen hebben vorig jaar de opleiding vmbo-tl afgerond en zijn allen 17 jaar oud.

#### Instrumenten, ontwerp, procedure

Voor de pilot-interviews is een half open vragenlijst opgesteld. Er is gevraagd naar algemene gegevens van de leerling, zoals vakkenpakket, school van herkomst, leeftijd en geslacht. Daarna volgen er vragen over de vier aspecten van Van Asselt (2006), zie tabel hieronder.

Tabel 2 Overzicht indeling van de vragen voor pilot-interviews

Aspect van Van Asselt	Uitleg over de vragen	Voorbeeldvraag
Overgang in de leerinhouden	Verschillende vakinhoudelijke programma's van vmbo-tl en mbo en de aansluiting daarvan.	Wat is het belangrijkste verschil tussen tl en mbo voor dit vak? (Met vakken wordt bedoeld de examenvakken van de geïnterviewde leerling).
Een hanteerbare breuk in de pedagogisch-didactische benadering	Zelfstandigheid, werkplanning, vorm van begeleiding, toetsing en intellectuele uitdaging, veranderingen in het pedagogisch didactisch klimaat.	Hoe heb je de overgang van vmbo-tl naar mbo ervaren wat betreft zelfstandigheid?
Continuïteit in de leeromgeving	Gebouw, aantal leerlingen, lokalen, schaal.	Noem eens een groot verschil tussen de school vmbo-tl en het mbo.
Onvoldoende aansluiting op verwachtingen en aspiraties.	De voorbereiding op de overstap van de ene naar de andere opleiding, zoals beroepsvoorlichting op vmbo-tl en mbo, het loopbaantraject en de verwachtingen en beroepsbeelden die aanwezig zijn.	Hoe zag het LOB programma eruit op het vmbo-tl?



Daarnaast is gevraagd naar de belangrijkste knelpunten en is gevraagd daar een prioritering in aan te geven. De volledige vragenlijst is opgenomen als bijlage 1.

### **Analyse**

De pilot-interviews zijn opgenomen en naderhand door de onderzoekers teruggeluisterd. Wanneer de leerlingen antwoorden gaven die niet overeenstemden met dat wat in de literatuur naar voren kwam, zijn aantekeningen gemaakt. Deze aspecten zijn meegenomen bij het opstellen van de vragenlijst voor de enquête.

### **Resultaten**

De interviews bevestigen grotendeels het beeld dat in de literatuur wordt geschetst.

#### Overgang in de leerinhouden

De leerlingen van het mbo geven aan dat er grote verschillen zijn in de manier waarop de opdrachten worden aangeboden, maar dat ze wat betreft het niveau van de leerstof niet overvraagd worden. Voor het vak biologie wordt aangegeven dat er op vmbo-tl veel geleerd is, bijvoorbeeld over planten, dat nu niet meer nodig is.

#### Een hanteerbare breuk in de pedagogisch-didactische benadering

Een opvallend element in de interviews bleek het verschil tussen de deelnemende scholen. Hoewel alle vier de bevroagde leerlingen aangaven dat ze op het vmbo onvoldoende waren voorbereid op het competentiegerichte onderwijs, bleek er een verschil in de door de leerlingen ervaren begeleiding bij de start van de mbo-opleiding. In de ene school gaven de leerlingen aan dat er weinig begeleiding was met betrekking tot het competentiegerichte leren. In de andere school gaven de leerlingen aan in het eerste jaar meer bij de hand genomen te worden.

#### Continuïteit in de leeromgeving

Daarnaast bleek de leeromgeving ook heel verschillend. Op de ene school werd de leeromgeving als niet uitdagend gekwalificeerd. De leerlingen lieten zich hierdoor negatief beïnvloeden. In de andere school gaven de leerlingen aan invloed op de inrichting van het gebouw te hebben gehad en een eigen plek in het gebouw te hebben. Dit ervaren de leerlingen als positief.

Op beide roc' s werd aangegeven dat de rol van de docenten heel belangrijk wordt gevonden. Op één van de roc' s werd door beide leerlingen aangegeven dat ze te weinig ondersteuning van de docenten ervaren.

#### Onvoldoende aansluiting op verwachtingen en aspiraties

Leerlingen geven allen aan dat ze onvoldoende zijn voorbereid op wat ze kunnen verwachten op het mbo en wat precies het beroepsbeeld van de verpleegkundige is.

### **Conclusie en discussie**

De aspecten twee en vier van Van Asselt komen het sterkst naar voren als knelpunten bij de bevroagde leerlingen. Daarnaast gaven alle leerlingen aan dat motivatie voor de opleiding van belang is en dat motivatie een directe relatie heeft met de aanwezige beroepsbeelden. Voor de enquête is de keuze gemaakt om alle vier de aspecten van Van Asselt terug te laten komen, en ook motivatie als aspect mee te nemen.

### 3.4 Studie 1: enquête

#### Deelnemers

In totaal hebben 72 (N=72) eerstejaarsleerlingen mbo verpleegkunde aan dit deel van het onderzoek deelgenomen. Het ROC Midden Nederland leverde 31 en het ROC Eindhoven 41 respondenten. De steekproef bestond uit 13 mannen en 59 vrouwen (82% vrouw). De leeftijd van de deelnemers liep uiteen van 16 tot 22 jaar ( $M = 17,82$ ,  $SD = 1,07$ ). 49 deelnemers (68%) hadden vmbo-tl als vooropleiding. De overige vooropleidingen waren vmbo-kaderberoepsgericht ( $n = 8$ ), mbo ( $n = 6$ ), havo ( $n = 7$ ) en twee andere opleidingen ( $n = 2$ ).

#### Instrumenten, ontwerp en procedure

De enquête bestaat uit een vragenlijst met open en gesloten vragen en stellingen. Ze heeft als doel te onderzoeken in welke mate de leerlingen de in de literatuur gevonden knelpunten als probleem ervaren. Daarnaast wordt de vragenlijst gebruikt voor het maken van een selectie van leerlingen om diepte-interviews af te nemen. Als laatste wordt geïnventariseerd welke oplossingen door de leerlingen worden aangedragen voor de knelpunten die zij ervaren in de overgang van vmbo-tl naar mbo. De vragenlijst bestaat uit drie delen.

In het eerste deel wordt naar algemene gegevens van de leerling gevraagd (naam, leeftijd, geslacht en dergelijke). Het tweede gedeelte bestaat uit 31 stellingen waarin aan de leerlingen wordt gevraagd op een vijfpuntsschaal aan te geven in hoeverre ze het met de stellingen eens zijn. Daarnaast zijn er vragen waarin de leerlingen wordt gevraagd hoe belangrijk een bepaald vak op het vmbo blijkt te zijn voor de aansluiting op het mbo. De vragen van deel twee zijn opgesteld op basis van de aspecten (Van Asselt 2006) zoals in paragraaf 2.5 genoemd en het vijfde aspect, motivatie. Elk van de aspecten is onderverdeeld in een aantal categorieën. Voor elke categorie zijn twee tot vijf stellingen geformuleerd waarin wordt gevraagd naar kenmerken van knelpunten die vallen binnen die categorie. De hoeveelheid stellingen per categorie is afhankelijk van hoe zwaar die categorie volgens de gevonden literatuur weegt binnen het geheel aan knelpunten. In tabel 3 een overzicht hoe de vragen zijn ingedeeld met een voorbeeldvraag. In het derde deel van de vragenlijst wordt de leerlingen gevraagd een top drie te maken van knelpunten die ze ervaren en wordt gevraagd drie ideeën te geven om deze knelpunten op te lossen. De complete vragenlijst is bijgevoegd als bijlage 2.

Tabel 3 Indeling vragen voor de enquête per aspect en categorie, met voorbeeld.

Aspecten van van Asselt (2006)	Categorie	Voorbeeld stelling bij elk kenmerk
Overgang in Leerinhouden.	Moeilijkheid van de leerstof.	Op mijn vorige opleiding ging ik er vanuit dat het op het mbo moeilijker zou zijn.
	Aansluiting van de leerstof.	Heb je om je huidige opleiding te kunnen volgen genoeg, of te weinig kennis van onderstaande vakken (gevraagd naar de gevolgde examenvakken)?
Overgang in pedagogisch/didactische benadering.	Overgang naar competentiegericht leren.	Ik ben tijdens de vorige opleiding goed voorbereid op het competentiegericht onderwijs
	Ondersteuning van de leerkracht.	Wanneer ik een vraag heb, is er altijd wel een docent die even tijd voor mij vrij maakt.
	Zelfstandig werken waaronder plannen.	Ik was op mijn vorige opleiding al gewend aan samenwerken

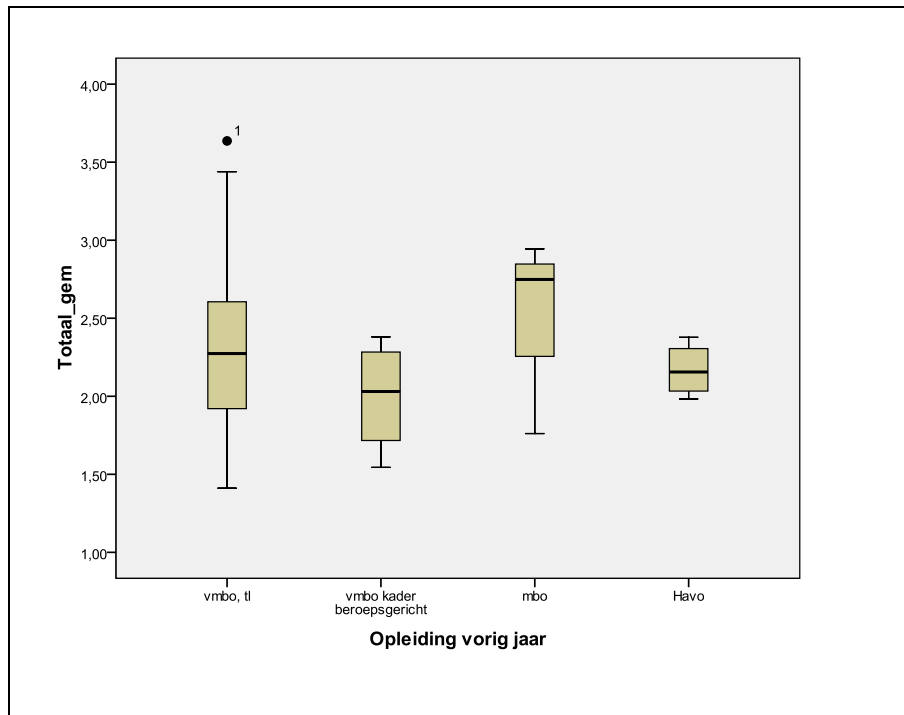
Aspecten van van Asselt (2006)	Categorie	Voorbeeld stelling bij elk kenmerk
Verandering in de leeromgeving.	Verandering van gebouw.	Omdat het gebouw een stuk minder gezellig is ga ik met minder plezier naar school.
	Verandering van sfeer.	De sfeer op school vind ik prettig.
Inspelen op aspiraties en verwachtingen.	Informatie en ervaringen met het beroepsbeeld.	Ik kom er tijdens deze opleiding achter dat het beeld dat ik had van het beroep van verpleegkundige niet klopt.
	Informatie over de opleiding en het hebben van een opleidingsbeeld.	Ik heb op mijn vorige opleiding een goed beeld gekregen van deze opleiding tot verpleegkundige.
	Tijdstip van keuze voor de vervolgopleiding.	Ik wist vorig jaar zeker dat ik deze opleiding wilde doen.

### Analyse

De enquête is geanalyseerd met behulp van SPSS. De stellingen zijn zo gecodeerd dat een hogere score aangeeft dat het knelpunt sterker wordt ervaren. In open vragen hebben de leerlingen benoemd welke knelpunten het belangrijkste zijn en hebben zij mogelijke oplossingen kunnen noemen.

### Resultaten

De leerlingen is gevraagd op een vijfpuntsschaal aan te geven in hoeverre ze de in tabel 3 omschreven stellingen onderschrijven. Alle stellingen zijn waar nodig omgepoold zodat een hogere score betekent dat het knelpunt zwaarder wordt ervaren. Hierbij wil de score 1 zeggen dat het knelpunt niet wordt onderschreven (volledig oneens met de stelling) en de score 5 betekent dat het knelpunt volledig wordt onderschreven (volledig eens met de stelling). De gemiddelde score op alle stellingen door alle leerlingen is 2,26 ( $M = 2,26$   $SD = 0,53$ ). Dit betekent dat de leerlingen gemiddeld net iets meer oneens dan eens waren met de stellingen. In figuur 2 wordt een overzicht gegeven van de gemiddelden en spreiding van de scores op het totaal aan stellingen, afgezet tegen vooropleiding. Hierin is te zien dat de leerlingen afkomstig van het vmbo-tl niet alleen gemiddeld hoger scores dan leerlingen die vmbo-kaderberoepsgericht en havo als vooropleiding hadden, maar ook dat de spreiding veel groter is.



Figuur 2 Gemiddelden en spreiding van de scores de knelpunten afgezet tegen vooropleiding.

Uit tabel 4 blijkt dat de betrouwbaarheid van de gebruikte schalen die staan voor de verschillende aspecten van Van Asselt (2006) erg laag is. Dit betekent dat de antwoorden op de vragen waarmee wij een aspect willen meten zo veel van elkaar verschillen dat er geen uitspraken gedaan kunnen worden over de betrouwbaarheid van aspecten. Het aspect overgang in leerinhouden is niet door middel van stellingen bevestigd. Hier is per examenvak van de vmbo-tl gevraagd in hoeverre men vond dat het vak aansluit bij de huidige vakken op het mbo. Dit aspect is niet meegenomen in de betrouwbaarheidsanalyse. Drie stellingen die zowel naar een aspect, als naar het gevolg hierop vragen zijn niet meegenomen in de afzonderlijke schalen.

Tabel 4: Betrouwbaarheid van schalen per aspect

Schaal	Cronbach's alfa	(N) items
Alle aspecten.	0,84	31
Overgang in leerinhouden.	n.v.t.	n.v.t.
Overgang in pedagogisch-didactische benadering.	0,46	10
Inspelen op aspiraties en verwachtingen.	0,65	9
Continuïteit in de leeromgeving.	0,22	4
Motivatie.	0,83	5

In tabel 5 wordt een overzicht gegeven van de resultaten van de opdracht: “Maak een top drie van knelpunten die jij als zwaarste ervaart in de overgang van naar het mbo.” De knelpunten zijn gecategoriseerd naar de vijf aspecten. Motivatie, het laatste aspect dat is toegevoegd kwam daarin niet voor. Uit deze tabel blijkt dat het aspect onvoldoende aansluiting op verwachting en aspiraties en het aspect een hanteerbare breuk in pedagogisch-didactische benadering als de belangrijkste twee aspecten worden gezien.

Tabel 5 Aspecten naar geordend als ervaren knelpunt door leerlingen

Aspecten	Plaats	Totaal Top 3	1e plaats	2e plaats	3e plaats
Aspiraties en verwachtingen.	1	55	33	9	13
Overgang in pedagogisch, didactische benadering.	2	32	10	10	9
Aansluiting inhoudelijk.	3	2	2	0	0
Aansluiting leeromgeving.	4	3	1	1	1
Motivatie.	-	-	-	-	-

Ook de aangedragen oplossingen van de leerlingen zijn geanalyseerd. Interessante voorstellen zijn meegenomen naar de diepte-interviews en daar bevraagd.

### 3.5 Studie 2: diepte-interviews

#### Deelnemers

Op basis van de antwoorden die de leerlingen hebben gegeven in de enquête zijn 8 leerlingen (N=8) geselecteerd bij wie een diepte-interview is afgenomen. Van elk roc 1 jongen en 3 meisjes. Gekozen is voor leerlingen die hebben aangegeven de genoemde knelpunten sterk te ervaren. De leerlingen hebben allen vmbo-tl als vooropleiding.

#### Instrumenten, ontwerp en procedure

Doel van de diepte-interviews is dieper doorvragen naar de ervaringen van de leerlingen, mede naar aanleiding van antwoorden uit de enquête. Daarbij is tevens aan de leerlingen gevraagd zelf oplossingen aan te dragen voor de ervaren knelpunten.

De diepte-interviews zijn opgebouwd met behulp van een interviewschema waarin de aspecten van Van Asselt en motivatie de leidraad vormden. Het opstellen van het interviewschema is gebaseerd op de stappen van Emans (1990). Bij het opstellen van het interviewschema is nagedacht over de volgorde van de vragen en de manier waarop de vragen geformuleerd moeten worden. Wat betreft de volgorde zijn de belangrijkste aspecten en categorieën extra benadrukt en wordt daarop doorgevraagd.

Bij de manier van vragen is er een belangrijk verschil tussen openingsvragen en verduidelijkingsvragen. Een openingsvraag komt inhoudelijk volledig vanuit de interviewer terwijl een verduidelijkingsvraag is bedoeld om helderheid te verkrijgen over een uitspraak van de geïnterviewde. Het is niet de bedoeling dat de interviewer iets van zichzelf toevoegt (Schamberger, 1997).

Omdat het belangrijk werd gevonden dat de interviewer voldoende doorvraagt is het interview semi-gestructureerd van opbouw. Bij de voorbereiding van de interviews is gebruik gemaakt van de adviezen en ervaringen van Boeije (2005), Emans (1990) en Schamberger (1997).

Tabel 6 Opzet van de interviewvragen voor de diepte-interviews

<b>Aspect volgorde uit de analyse</b>	<b>Nadruk op categorie</b>	<b>Voorbeeldvraag</b>
Onvoldoende aansluiting op de verwachtingen en aspiraties.	Informatie over de opleiding en het hebben van een opleidingsbeeld.	Op welke manier heb je informatie gekregen over je vervolgopleiding op de vmbo-tl?
Een hanteerbare breuk in de pedagogisch-didactische benadering.	Overgang naar competentiegericht leren.	Wat is er uitgelegd over competentiegericht leren op vmbo-tl en op het mbo?
Motivatie.		Welke invloed heeft je motivatie op de aansluiting?
Overgang in de leerinhouden.	Aansluiting van de leerstof.	Wat vind je het verschil tussen vmbo-tl en mbo voor biologie?
Continuïteit in de leeromgeving.	Verandering van sfeer.	Wat is het verschil in sfeer tussen vmbo-tl en mbo? Heeft dat invloed op je prestaties?

De opgenomen interviews zijn omgezet in transcripten. Deze transcripten zijn uitgewerkt in MEPA en uitspraken zijn gelabeld op basis van de vier aspecten van Van Asselt (2006) en het vijfde aspect, motivatie. De volledige vragenlijst is in te zien in bijlage 3.

### **Analyse**

Het overzicht waarin de vragen van de enquête zijn onderverdeeld is gebruikt als uitgangspunt voor het codeboek van de diepte-interviews. De uitspraken zijn, wanneer mogelijk, gekoppeld aan de labels. Voor uitspraken waar nog geen label voor was zijn nieuwe labels gecreëerd. Dit was de fase van het open coderen (Boeije, 2005). Zo is per aspect onderscheid gemaakt tussen een knelpunt of een oplossing benoemd door de leerling. Ook is bij het kenmerk overgang naar competentiegericht onderwijs de code 'sturing' toegevoegd, omdat de mate van sturing die de leerlingen ervoeren een terugkerend thema was in de antwoorden van de leerlingen. Onder sturing wordt meer begeleiding, meer duidelijkheid en meer verplichting vanuit de docenten verstaan. Daarna zijn de fragmenten met elkaar vergeleken, zijn de gebruikte begrippen omschreven en is gekeken naar de relevantie ervan. Dit was de fase van het axiaal coderen (Boeije, 2005). Tijdens deze fase is voor alle codes een voorbeelduitspraak gezocht. Na onderling overleg is een codeboek ontstaan waar alle uitspraken zijn ondergebracht en waar onderling overeenstemming over was. Een coderingssysteem wordt gaandeweg het proces ontwikkeld en is een analyse-instrument dat leidt tot een beter begrip (Weston e.a., 2001). In de laatste fase, die van het selectief coderen (Boeije, 2005), is nog eens goed naar de categorieën gekeken en is geprobeerd verbanden te leggen. In deze fase is ook een kernbegrip naar voren gekomen dat verband houdt met alle categorieën.

De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid is bepaald. Eén van de interviews is door alle beoordelaars gecodeerd en dit resulteerde in een Cohen's Kappa van 85.

Tabel 7 Deel van het codeboek, het aspect 'overgang in pedagogisch-didactisch klimaat.

Aspecten	Kenmerken van de aspecten	Code	voorbeelduitspraak
Overgang in pedagogisch/didactisch klimaat (D)	Overgang naar competentiegericht onderwijs (1).	Benoemt de leerling een knelpunt/probleem (P).	<b>D1P</b> “Ik snap het niet. Ik vind het allemaal drie dubbel op, wat je allemaal moet doen”
		Benoemt de leerling een oplossing(O).	<b>D1O</b> “Op de middelbare school al beginnen met een beetje voorbereiden of dat ze hier dat wat ze op de middelbare school doen afbouwen”
	Overgang naar competentiegericht onderwijs (1).	Knelpunt (P) ter attentie van de mate van sturing (S).	<b>D1PS</b> “Hier moet je gewoon alles zelf uitzoeken ze gaan er niet meer achteraan.”

### Resultaten

Van de vijf aspecten waarin de kenmerken zijn ingedeeld komen vooral de aspecten overgang in pedagogisch-didactische benadering en aansluiten op aspiraties en verwachtingen sterk naar voren in zowel de enquête als de diepte-interviews. In de enquête gaven veel leerlingen aan knelpunten te ervaren in de overgang naar cgo. Door Van Esch & Neuvel (2007) wordt al aangegeven dat leerlingen op het mbo dit als een grote overgang ervaren en meestal als een niet hanteerbare breuk. Wanneer er in de interviews dieper op ingegaan wordt, geven de leerlingen aan ten eerste niet goed te begrijpen wat cgo is en ten tweede een geleidelijke overgang van de manier van lesgeven op de vmbo-tl naar cgo op het mbo te missen. Vooral het tweede punt wordt door de leerlingen als een belangrijk knelpunt ervaren. Onderstaande uitspraak van een leerling illustreert dit:

*“Nou ik heb me niet voorbereid. We gingen gewoon naar deze school en je werd gewoon in het diepe gegooid. Je moest alles zelf uitzoeken dus ja, op de vorige school ben ik er niet op voorbereid hoe het hier ging, eigenlijk helemaal niet.”*

Opvallend veel leerlingen gebruiken in dit verband de term ‘in het diepe gegooid worden’. Wanneer er doorgevraagd wordt wat leerlingen daarmee bedoelen geven ze meestal aan dat de manier van lesgeven en leren heel anders is dan ze op het vmbo gewend waren en dat de voorbereiding daarop zowel in de laatste fase van de vmbo-tl als bij de start in het mbo tekortschiet. Ze geven aan dat de uitleg die ze gekregen hebben over competentiegericht onderwijs summier is. Sommige leerlingen twijfelen er zelfs aan of de docenten het zelf goed begrijpen.

Als oplossing dragen de leerlingen vaak aan dat de voorbereiding op competentiegericht onderwijs al in de laatste fase van de vmbo-tl kan starten of dat het meer geleidelijk en met meer ondersteuning kan worden opgebouwd op het mbo.

Bij doorvragen blijkt daarnaast dat de leerlingen grote problemen ervaren op het gebied van plannen. Dit is een ander kenmerk van het aspect overgang in pedagogisch-didactisch klimaat. Dit kenmerk blijkt verband te houden met competentiegericht onderwijs. Zes leerlingen geven aan op de vmbo-tl gewend te zijn aan korte huiswerkopdrachten met een inleverdatum op korte

*"Je bent nog gewend om alles op de valreep te doen, omdat je dan die einddatum hebt. Je denkt dan, o dan moet ik uiterst gaan leren, zeg maar, en dan haal je het. En dat heb je hier niet meer. Hier moet je alles zelf regelen, waardoor je alles gaat doorschuiven en je het echt niet meer kan halen."*

termijn en veel overhoringen verspreid over het jaar, ze hebben daarom nog niet geleerd werk voor langere termijn te plannen. Vier leerlingen geven aan dat ze op het mbo lange tijd weinig werken en dat het werk zich ophoopt wanneer de deadline nadert.

Ook voor dit knelpunt dragen leerlingen oplossingen aan die pleiten voor een meer geleidelijke bouw en meer ondersteuning vanuit de docenten.

*"En veel meer zelfstandig laten werken op het VMBO, want dat kan ik gewoon niet en dat hoor je van heel veel mensen. Ja dat moeten ze gewoon echt verbeteren vind ik, want op de basisschool ben je keizelfstandig bezig en dan ga je naar de middelbare school en dan krijg je veel begeleiding. Alles wordt voor je geregeld en zo. En dan kom je hier en dan, hoe, dan moet je alles zelf doen. Dat is gewoon zo'n verandering."*

Ook het aspect aansluiten op aspiraties en verwachtingen wordt door de leerlingen als een belangrijk knelpunt ervaren. Het gaat hierbij om het opleidingsbeeld en het beroepsbeeld dat de leerlingen hebben. De knelpunten die de leerlingen aangeven komen overeen met wat er in de literatuur over dit aspect geschreven wordt (Bredewold e.a. 2008; Van Lier & Kleijne, 2010; Monnick e.a., 2010; Neuvel & Van Esch, 2009). Wanneer doorgevraagd wordt naar oplossingen blijkt vooral dat leerlingen graag meer ondersteuning en sturing hadden gehad in het keuzeprocess.

Ze geven aan dat er in de laatste fase van de vmbo-tl wel mogelijkheden waren om zich te oriënteren op een vervolgopleiding, maar dat dit zeer vrijblijvend was. Dit had tot gevolg dat alle geïnterviewde leerlingen wel een open dag hebben bezocht van één of enkele opleidingen, maar zich niet breed hebben georiënteerd. Veel leerlingen geven aan achteraf het gevoel te hebben te weinig op de hoogte te zijn gebracht van de verschillende keuzemogelijkheden en de daarbij behorende schooltypes en beroepen. De leerlingen dragen verschillende oplossingen voor dit knelpunt aan. Door alle leerlingen wordt aangegeven dat het keuzeprocess intensiever begeleid kan worden en in een vroeger stadium kan aanvangen. Sommige leerlingen suggereren zelfs dat een verplicht karakter een oplossing kan zijn.

*"Ja, misschien iets eerder beginnen om te kijken wat er allemaal is te doen. Dat ze niet in het laatste jaar, op het laatste moment dan snel moeten gaan kiezen voor de rest van hun leven."*

*"Wat ook leuk zou zijn is dat als er open dagen zijn, dat we daar met z'n allen, met school, heengaan."*

Wat betreft het beroepsbeeld geven de leerlingen aan dit voor een belangrijk deel buiten de school te hebben ontwikkeld. Dit kan zijn doordat familie in het ziekenhuis werkt of doordat ze veel van het beroep op televisie gezien hebben. Het vmbo-tl heeft nauwelijks bijgedragen aan de ontwikkeling van het beroepsbeeld. Voor dit knelpunt dragen leerlingen verschillende oplossingen aan. Sommigen stellen voor dat mensen uit de praktijk of van het mbo gastlessen komen geven op de vmbo-tl, anderen denken dat meer korte stages zouden bijdragen aan een beter beroepsbeeld.



Het valt op dat de beroepsperspectieven zich richten op bepaalde aspecten van het beroep. De geïnterviewde jongens willen beiden op de ambulance gaan werken. Zij geven aan actie en avontuur belangrijk te vinden. De meeste meisjes willen in de kraamzorg of op de kinderafdeling werken. Zowel de jongens als de meisjes, op één na, geven aan liever niet met oudere mensen te willen werken. Naar aanleiding hiervan rijst de vraag of het beroepsbeeld van de leerlingen op dit moment, aan het einde van het eerste jaar, al voldoende ontwikkeld is.

Ook het aspect motivatie komt terug in de antwoorden van de leerlingen. De meeste leerlingen op het mbo geven aan dat vooral de praktijklessen en de stages motiverend zijn. Ook het contact met de groep en de docenten wordt over het algemeen positief ervaren en draagt bij aan de motivatie. Blijkbaar komt het onderwijs voldoende tegemoet aan de behoefte aan sociale verbondenheid.

Minder positief zijn de leerlingen over de organisatie op de scholen. Dit wordt verschillend ervaren op de twee onderzochte scholen. Drie leerlingen geven aan dat de organisatie een chaos is en dat dit een negatieve invloed heeft op de motivatie. Ook wordt door meerdere leerlingen genoemd dat het niet motiverend is dat opdrachten alleen worden afgetekend als het voldoende is.

*"Dat is ook irritant. Voldoende is voldoende. Dat is wel heel leuk en zo, maar ja, als ik iets echt goed heb gedaan en dan zie ik daar ook een 9 staan en dat is mooi. Dat vind ik gewoon leuk."*

Over het aspect overgang in leerinhouden zijn de leerlingen wisselend van mening. De Expertgroep doorlopende leerlijnen taal en rekenen (2008) geeft aan dat er op het mbo een tekort is aan kennis in de vakken Nederlands en wiskunde. Dit wordt niet ondersteund door de resultaten van de enquête en de interviews. Een reden hiervoor kan zijn dat de leerlingen op het mbo in het eerste jaar nog niet veel in aanraking zijn gekomen met Nederlands en wiskunde. Leerlingen geven aan dat rekenen wel aan bod komt in het onderwijsprogramma, maar zij ervaren dit als moeilijk omdat op het vmbo een rekenmachine gebruikt mocht worden. Nederlands en Engels worden in het eerste leerjaar niet als vak aangeboden en de leerlingen ervaren dit dus zelf niet als knelpunt in de aansluiting.

Dat voor andere vakken geldt dat er meer dan voldoende kennis is en er wellicht niet genoeg uitdaging is voor de vmbo-tl-leerling (Monnik e.a., 2010), komt ook niet duidelijk naar voren in de resultaten. Maar één van de geïnterviewde leerlingen geeft dit aan als knelpunt. Het lijkt sterk af te hangen van het aanbod op de verschillende vmbo-tl-scholen.

Over de hoeveelheid huiswerk lopen de meningen sterk uiteen. Enkele leerlingen geven aan op de vmbo-tl geen huiswerk te hebben gehad en ervaren de werkdruk op het mbo als hoog. Twee leerlingen geven aan dat ze op de vmbo-tl meer tijd aan huiswerk besteedden dan op het mbo. Het laatste aspect verandering van leeromgeving wordt door de leerlingen nauwelijks genoemd. De leerlingen kunnen wel veranderingen benoemen, zoals een groter gebouw en een groter aantal leerlingen binnen de school, maar ervaren dit niet als knelpunt.

Ook de resultaten van dit onderzoek met de bevindingen van Van Lier & Kleijne (2010), dat de leerling op het mbo een minder sterke band met de docent en de rest van de groep heeft en daardoor minder gestimuleerd wordt komen niet overeen. De rode draad binnen alle antwoorden en mogelijke oplossingen die door studenten werden aangedragen, is dat studenten meer begeleiding, meer duidelijkheid en meer verplichting tot deelname wensen. Deze begrippen zijn samen te brengen onder de noemer sturing. Zowel de voor de voorbereiding op de overstap naar het mbo, als voor het onderwijs op het mbo blijkt het begrip sturing het kernbegrip.



## 4. Conclusie en discussie

In dit deel van de publicatie wordt antwoord gegeven op de gestelde onderzoeksvragen.

1. Welke knelpunten ervaren leerlingen in de aansluiting van vmbo-tl op het mbo?
2. Welke mogelijke oplossingen worden door de leerlingen aangedragen om deze knelpunten aan te pakken?
3. Hoe verhouden de knelpunten en oplossingen in de literatuur zich met de knelpunten en oplossingen aangedragen door de leerlingen in de praktijk?

### 4.1 Conclusie

De knelpunten die door de leerlingen het sterkst worden ervaren vallen binnen de volgende twee aspecten van Van Asselt (2006): aansluiting op verwachtingen en aspiraties en een hanteerbare breuk in de pedagogisch-didactische benadering. De leerlingen noemen vooral een mager beroeps- en opleidingsbeeld en de overgang naar competentiegericht onderwijs als belangrijkste knelpunten. Dit komt overeen met wat in de literatuur, naar aanleiding van andere onderzoeken, beschreven wordt (Bredewold e.a. 2008; Van Lier & Kleijne, 2010; Monnink e.a., 2010; Neuvel & Van Esch, 2009).

Het knelpunt beroeps- en opleidingsbeeld wordt veroorzaakt doordat loopbaanbegeleiding op de vmbo-tl door de leerlingen als ontoereikend wordt ervaren. Alle geïnterviewde leerlingen gaven als oplossing aan de oriëntatie op vervolgopleiding en beroep een integraal, verplicht onderdeel van het vmbo-programma te maken. Over de exacte invulling van een dergelijke oriëntatie lopen de meningen uiteen van oriëntatie op beroep door middel van 'snuffelstages' tot hulp bij het kiezen van de juiste opleiding door collectief open dagen te bezoeken. De belangrijkste overeenkomst binnen de oplossingen die door de leerlingen worden aangedragen, is het verplichte karakter van de oriëntatie. Leerlingen geven aan dat de verantwoordelijkheid te groot is om dit zonder sturing van docent of school zelfstandig te doen. Vooral omdat ze 'nog helemaal niet bezig zijn' met keuzes die betrekking hebben op de toekomst.

Ook bij het tweede knelpunt, de overgang naar competentiegericht onderwijs, is sturing het belangrijkste begrip. Veel leerlingen voelen zich in het diepe gegooid. Ze realiseren zich te laat dat ze tijdig moeten beginnen met de opdrachten en missen de vaardigheden om zelfstandig te plannen en de zelfdiscipline om een planning uit te voeren.

De oplossingen die de leerlingen hiervoor aandragen hebben enerzijds betrekking op het tekort aan sturing op het mbo en anderzijds op het teveel aan sturing op het vmbo-tl in vergelijking met het mbo. Toch waren de leerlingen niet unaniem over dit knelpunt. Enkele van de geïnterviewde leerlingen gaven aan op het vmbo nog zelfstandiger gewerkt te hebben dan nu op het mbo. Dit voorbeeld is tekenend voor het verschil dat er blijkt te zijn in de manieren waarop het vmbo-tl vorm geeft aan zijn lesprogramma's. Zoals blijkt uit de spreiding in de mate waarop leerlingen de knelpunten ervaren, leiden deze verschillen tot een pluriforme groep instromers met verschillende behoeften.

### 4.2 Discussie

In onderzoeken, die vooral onder leidinggevend en docenten zijn uitgevoerd, wordt ook gesproken over knelpunten in de aansluiting van leerinhouden en leeromgeving (Bredewold e.a., 2008; Van Lier & Kleijne, 2010; Monnink e.a., 2010; Neuvel & Van Esch, 2009). Deze knelpunten spelen in de ervaringen van de leerlingen binnen dit onderzoek nauwelijks een rol.

Hierbij wordt opgemerkt dat bij dit onderzoek alleen eerstejaars mbo-leerlingen zijn betrokken en dat het mogelijk is dat leerlingen in een later stadium van het mbo alsnog problemen ervaren betreffende de leerinhouden. Een aantal vakken, waaronder Engels, wordt in het eerste jaar nog niet aangeboden.

Het is ook van belang rekening te houden met het feit dat dit onderzoek zich alleen gericht heeft op leerlingen van de opleiding verpleegkunde. Het is mogelijk dat de accenten die leerlingen op de ervaren knelpunten en aangedragen oplossingen leggen anders zijn voor leerlingen die een andere richting, met een minder duidelijk beroepsperspectief, hebben gekozen binnen het mbo. Ook het feit dat het onderzoek, vanuit praktisch oogpunt, is uitgevoerd op maar twee verschillende scholen geeft een beperkt beeld. Het is daarom interessant wanneer dit onderzoek herhaald kan worden op andere mbo-opleidingen. Hoewel dit onderzoek kleinschalig is opgezet bleek het wel mogelijk een completer beeld van de problematiek in aansluiting van vmbo-tl naar mbo te schetsen. Dit is mede te danken aan de vele onderzoeken die aan dit onderzoek vooraf zijn gegaan (Bredewold e.a. 2008; Van Lier & Kleijne, 2010; Monnink e.a., 2010; Neuvel & Van Esch, 2009).

## 5. Reacties op de casestudy

De uitkomsten van de casestudy, inclusief conclusies en discussie, zijn vastgelegd in de hoofdstukken 2 t/m 4 van deze publicatie. Toen deze uitkomsten geformuleerd waren, zijn deze voorgelegd aan een aantal docenten, decanen en teamleiders. Via deze bijeenkomsten is achterhaald in hoeverre zij de uitkomsten herkenden en welke knelpunten of oplossingsrichtingen zij eventueel toe te voegen hadden. De reacties worden in dit hoofdstuk weergegeven. In 5.1 wordt eerst kort de gang van zaken geschetst bij deze raadpleging, vervolgens in 5.2 de antwoorden op de gestelde vragen en in 5.3 de conclusies die daaruit zijn getrokken.

### 5.1 Raadpleging docenten, decanen en teamleiders

Om de reacties van betrokkenen uit de scholen te peilen, zijn bij de roc's waar het onderzoek is uitgevoerd in Eindhoven en Utrecht bijeenkomsten belegd met docenten, decanen en teamleiders uit de roc's en uit toeleverende vmbo-tl-scholen. De vmbo's waren breed uitgenodigd, elk van de roc's heeft met veel toeleverende scholen te maken. Een aantal belangstellenden maakte van de uitnodiging gebruik, in Eindhoven en Utrecht waren elk drie verschillende vmbo's vertegenwoordigd. In totaal waren in Eindhoven 10 personen aanwezig (plus 2 SLO-medewerkers), in Utrecht 6 personen (plus 2 SLO'ers).

De uitkomsten van de casestudy zijn daarnaast gepresenteerd in drie regionale bijeenkomsten van het Netwerk tl van SLO. In deze bijeenkomsten waren telkens zo'n 20 personen aanwezig.

### 5.2 Antwoorden op stellingen en vragen

In alle bijeenkomsten werd aan de aanwezigen gevraagd om te reageren op een drietal stellingen. Deze stellingen en de reacties die daarop kwamen, worden hieronder weergegeven.

#### Stelling 1

*Ik zie dat veel leerlingen met een onvoldoende beroepsbeeld aan de opleiding beginnen.*

Deze stelling werd door een ruime meerderheid van de geraadpleegde personen onderschreven.

Kanttekeningen van de deelnemers:

- Leerlingen komen in het mbo in een beroepenveld binnen, niet in één speciaal beroep. Mbo's leiden (meestal) niet meer op voor één beroep.
- Presentaties op open dagen van roc's zijn niet altijd representatief voor de opleiding. Leerlingen moeten meer zelf kijken en doen in de praktijk om een echt beeld te krijgen.
- Leerlingen zijn niet altijd gemotiveerd voor LOB: "saai!"
- Ouders zijn belangrijk. Het is soms moeilijk om hen voldoende te betrekken, in het bijzonder bij allochtone leerlingen. Sturing van ouders ontbreekt vaak.
- Sommige leerlingen worden juist 'meegesleept' door hun ouders, dan zijn het de ouders die de vragen stellen op open dagen terwijl de leerlingen niet erg geïnteresseerd lijken.
- Sommige specifieke opleidingen of groepen krijgen leerlingen die wel een goed beroepsbeeld hebben. Zo is in Eindhoven een speciale 'ziekenhuisgroep', de leerlingen die hierin meedoen weten goed waar ze aan beginnen, is de indruk.

- Wat is voldoende, wat is onvoldoende? Is het wel realistisch om te verwachten dat tl-leerlingen een goed beroepsbeeld hebben voordat zij met een beroepsopleiding beginnen?
- Het is belangrijk dat het mbo zich afstemt op wat leerlingen aan beelden hebben; een goed beroepsbeeld is niet voor alle leerlingen mogelijk.

Suggesties van de geraadpleegde personen voor oplossingen:

- LOB beter vormgeven, meer tijd voor vrijmaken (betekent keuzes maken).
- Docenten beter toerusten om goed LOB te geven; mentoren die LOB geven missen soms vaardigheden zoals het voeren van reflectiegesprekken.
- Docenten van het vmbo meer kennis laten maken met beroepsopleidingen van het mbo.
- Leerlingen op het vmbo meer gelegenheid geven om kennis te maken met de beroepspraktijk
- Individuele vmbo-leerlingen mee laten lopen met mbo'ers op de stageplek.
- Vakdocenten moeten hun vak meer linken naar beroepen.
- Ouders meer betrekken. Idee: laat leerlingen in het mbo een ouderavond vormgeven.
- 'Life lab': een soort Hyves waar beroepsbeoefenaren te ondervragen zijn door leerlingen.

## Stelling 2

*Ik zie dat veel leerlingen met een onvoldoende opleidingsbeeld aan de opleiding beginnen.*

Een grote meerderheid is het eens met deze stelling.

Kanttekeningen die gemaakt werden:

- Leerlingen krijgen van open dagen geen goed beeld van de opleiding.
- De 'zapcultuur' maakt dat leerlingen heel gemakkelijk besluiten om te switchen: niet leuk genoeg, snel iets anders.
- 'Verkeerd' kiezen is ook inherent aan mens zijn.
- Vraag: hoe ga je om met de breedte van het mbo?
- Zowel vmbo als mbo heeft hier verantwoordelijkheid in.

Suggesties van de geraadpleegde personen voor oplossingen:

- Lijnen tussen vmbo en mbo korter maken.
- Voorbeeld: decanenkring vmbo laten samenwerken met mbo.
- Vmbo-docenten stage laten doen op mbo en omgekeerd.
- Management moet zorgen dat docenten hier tijd voor hebben.
- Link zoeken tussen LOB in vmbo en Leren, loopbaan en burgerschap in mbo.
- Sectorwerkstuk
- Mbo-studenten inschakelen voor LOB-activiteiten voor vmbo'ers, bijvoorbeeld meeloopdagen; hiermee studiepunten laten verdienen.
- Zorgen dat vmbo-leerlingen in het mbo 'over de vloer komen'.
- Concrete projecten bedenken, bijvoorbeeld kunnen vmbo-leerlingen een project doen met behulp van de bibliotheek van de mbo-opleiding.
- Zoeken naar win-win: bijvoorbeeld de mbo-opleiding sport en bewegen is op zoek naar eindexamenprojecten. Dit kan een project op een vmbo-school zijn.
- Niet alleen open dagen, ook doe-dagen organiseren.
- In het vmbo naast beroepsstage en maatschappelijke stage ook (snuffel)stage laten doen op een opleiding.

### Stelling 3

*Leerlingen worden in de theoretische leerweg onvoldoende voorbereid op competentiegericht onderwijs.*

Ook hier is een ruime meerderheid het mee eens.

Kanttekeningen die gemaakt werden:

- Niet iedereen heeft hetzelfde beeld bij competentiegericht onderwijs (ook binnen het mbo wordt het op veel verschillende manieren opgevat).
- Docenten op het vmbo hebben geen beeld van competentiegericht onderwijs, mbo-docenten hebben geen beeld van de inhoud van vakken op het vmbo.
- Primair onderwijs is vaak meer 'cgo-achtig' dan vmbo.
- Voor leerlingen van deze leeftijd is het moeilijk om met de vrijheid van cgo (of: van sommige mbo-opleidingen?) om te gaan.
- Leerlingen die het vak technologie hebben gevolgd op het vmbo, zijn wel goed voorbereid.
- Over welke competenties heb je het dan? Beperk het tot de vaardigheden uit de pre-ambule.
- Er is een kloof tussen voorbereiden op het centraal examen (kennis) en voorbereiden op competentiegericht onderwijs (vaardigheden).
- Moet je leerlingen wel willen voorbereiden op cgo in het vmbo? Is het niet de taak van mbo-opleidingen om aan te sluiten bij de leerlingen?

Suggesties van de geraadpleegde personen voor oplossingen:

- Zorg voor meer bekendheid over en weer tussen vmbo en mbo. Laat docenten stage lopen bij elkaar.
- Organiseer structurele uitwisseling tussen vmbo en mbo. Dit kan onderdeel zijn van professionalisering.
- Opleidingen onder één dak zetten of docenten laten lesgeven in vmbo én mbo.
- Maak afspraken over wat vmbo'ers moeten kunnen bij instroom in het mbo (doorlopende leerlijnen).
- Portfolio kan een belangrijke rol hebben bij doorlopende lijn in begeleiding.
- Brede oriëntatie op het mbo direct na het examen, of opleidingen waarin je breed kunt starten in het mbo.

### 5.3 Conclusies

Veel docenten en andere functionarissen uit het vmbo en mbo onderkennen dat de aansluiting tussen vmbo-tl en mbo niet optimaal is. Zij geven zelf aan elkaar niet zo heel goed te kennen. Meer contact (een brug over de kloof, werd in één bijeenkomst gezegd) kan hier verbetering in brengen. Tegelijkertijd realiseert men zich dat het een ingewikkeld verhaal blijft om goed samen te werken: elk roc heeft te maken met veel verschillende toeleverende vmbo's, elke vmbo-school ziet leerlingen vertrekken naar heel veel verschillende opleidingen, vaak in meerdere roc's en aoc's. Niet iedereen kan iedereen kennen, maar een stage om in ieder geval de betreffende onderwijssoort in het echt mee te maken, kan veel toevoegen, ook aan het begrip voor de ander en de bereidheid om moeite te doen voor een goede aansluiting.

LOB is op veel scholen nog voor verbetering vatbaar. Daarbij is het belangrijk dat docenten die LOB moeten geven geschoold worden, bijvoorbeeld in coaching of gespreksvoering. Een belangrijk verbeterpunt is meer praktijknabijheid. Om beroeps- en opleidingsbeelden te ontwikkelen en te ontdekken wat bij hen past moeten vmbo-leerlingen in contact komen met beroepsbeoefenaren en ervaringen opdoen in werksituaties. Ook moeten zij het mbo echt

kunnen meemaken en contact hebben met mbo-studenten. Samenwerking tussen vmbo en mbo is hiervoor essentieel. Verder is het erg belangrijk dat leerlingen leren reflecteren, zo geven ze betekenis aan hun ervaringen.

Doorlopende leerlijnen kunnen bevorderd worden door meer afstemming tussen vmbo's en mbo's. Hierbij moet niet alleen gedacht worden aan afzonderlijke vakken, zoals Nederlands, Engels en wiskunde, maar ook (op basis van deze studie: vooral) aan algemene vaardigheden die van groot belang zijn bij competentiegericht onderwijs. Een portfolio waarin zichtbaar wordt waar leerlingen staan in hun ontwikkeling, kan daarbij een nuttig instrument zijn, als zowel vmbo als mbo zich committeren aan het gebruik daarvan.



## 6. Aanbevelingen

Naar aanleiding van de uitgevoerde casestudy en de daarop volgende bijeenkomsten met docenten kan een aantal aanbevelingen worden gedaan.

### **Samenwerking vmbo-mbo**

Voor een betere aansluiting is het van belang dat scholen meer samenwerken. In het geval van vmbo en mbo ligt dit complex, gezien het grote aantal vmbo's waar een roc of aoc mee te maken heeft en het grote aantal mbo-opleidingen binnen een roc of aoc. Het is belangrijk dat schooldirecties zich hierbij betrokken voelen en verantwoordelijkheid nemen. In sommige regio's bestaat een geïnstitutionaliseerde samenwerking; zo werken alle vmbo's en mbo's in Twente samen in een zogenoemd aansluitingsnetwerk. Het is interessant om te onderzoeken waarin precies wordt samengewerkt en wat het meest bijdraagt aan verbetering van de aansluiting.

### **LOB**

Zowel leerlingen als docenten, decanen en teamleiders hebben aangegeven dat er nog een slag te slaan is op het gebied van LOB. Dit wordt de laatste jaren ook landelijk onderkend. De VO-Raad is in 2009 het project Stimulering LOB gestart, in 2010 is daar een uitbreiding voor het vmbo bij gekomen. Er is een LOB-scan ontwikkeld die scholen kan helpen om het LOB-beleid en -praktijk door te lichten en ambities te formuleren. Deze scan is samen met veel andere informatie te vinden op een website, [www.lob-vo.nl](http://www.lob-vo.nl). Ook vindt in 2010-2011 het project LOB-routekaart plaats, dat hulpmiddelen moet opleveren voor scholen die het LOB-beleid verder willen ontwikkelen. In het project nemen een kleine 50 vmbo-scholen deel. De monitoring van het project moet informatie opleveren over onder andere succesfactoren.

Veel ondersteuningsinstellingen hebben de laatste jaren ook materialen ontwikkeld die scholen behulpzaam kunnen zijn bij het vormgeven van LOB. Al deze ontwikkelingen zijn gebaseerd op onderzoek. Het is dus niet zo dat alle wielen nog moeten worden uitgevonden. Aanbeveling aan scholen is om LOB-beleid te formuleren en uit te voeren, met gebruikmaking van alle genoemde kanalen. De professionalisering van de docenten die LOB uit moeten voeren is daarbij een essentieel aspect.

### **Doorlopende leerlijnen**

Optimale aansluiting vraagt om doorlopende lijnen waar het gaat om onderwijsinhouden. Voor de kernvakken Nederlands en rekenen zijn referentieniveaus vastgesteld. Door de implementatie daarvan moet de communicatie tussen toeleverende en ontvangende scholen duidelijker worden. Zij kunnen hun onderwijs met behulp van deze gemeenschappelijke taal beter afstemmen. Dit geldt ook voor de moderne vreemde talen, waarvoor gebruik gemaakt kan worden van het Europees Referentiekader.

Ook voor andere vakken is afstemming nodig. Door SLO wordt gewerkt aan de beschrijving van doorlopende leerlijnen voor alle vakken in het voortgezet onderwijs. Alles hierover is te vinden op de website [www.leerplaninbeeld.slo.nl](http://www.leerplaninbeeld.slo.nl), die op 31 maart 2011 wordt gelanceerd.

De leerlingen die in deze casestudy zijn bevroegd, hebben geen moeilijkheden ondervonden bij de aansluiting van vakken. Waar zij wel tegenaan zijn gelopen is de grote overgang in pedagogisch-didactische aanpak. Hierin moeten vmbo-tl en mbo zeker nog naar elkaar toe

groeien. Dit is belangrijke informatie, gezien het feit dat de focus landelijk veel meer ligt op inhoudelijk doorlopende lijnen dan op pedagogisch-didactische aansluiting.

Afstemming is noodzakelijk op het vlak van gevraagde zelfstandigheid, planning, vermogen om samen te werken, et cetera. Iets hogere eisen op dit gebied in het laatste jaar van het vmbo, iets meer begeleiding in de beginfase van het mbo, dus geleidelijk afnemende sturing, oftewel 'scaffolding': dat maakt de overgang voor de leerling makkelijker.

Het is zinvol om landelijk doorlopende leerlijnen te beschrijven op het gebied van vaardigheden of competenties die de leerling nodig heeft om in het mbo te functioneren. Basiscriteria voor beheersing op de 'drempel' van vmbo naar mbo, een soort 'referentieniveaus', kunnen nuttig zijn. Daarvoor zijn (meer) instrumenten noodzakelijk om de ontwikkeling van de leerlingen op dit gebied te volgen.

### **Doorlopende begeleidingslijnen**

Een goede intake en warme overdracht helpen om de leerling goed op zijn plaats te laten komen in het mbo. Ook hier geldt dat samenwerking tussen vmbo en mbo van groot belang is. Vindbare begeleiders, 'kennen en gekend worden' maken de kloof overbrugbaar voor de individuele leerlingen. Ook hier is het niet zozeer een kwestie van uitvinden, maar vooral van doen.

### **Monitoring en terugkoppeling**

In het kader van de bestrijding van voortijdig schoolverlaten wordt van scholen al gevraagd om de (oud-)leerlingen te volgen. Voor leerlingen die uitvallen of dreigen uit te vallen vindt dus al monitoring plaats. De VO-Raad heeft begin 2010 aan de minister geadviseerd om tools te ontwikkelen waarmee de loopbaan van alle leerlingen gevolgd kan worden en er teruggekoppeld kan worden van mbo naar vmbo. Een dergelijk instrument kan zichtbaar maken hoe succesvol scholen zijn in het optimaliseren van de aansluiting. SLO onderschrijft de aanbeveling van de VO-Raad.

### **Vervolgonderzoek**

In dit onderzoek is gebleken dat beroeps- en opleidingsbeelden en de aansluiting op de aspiraties en verwachtingen van de leerlingen van groot belang zijn in de aansluiting van vmbo-tl naar mbo. Dit geeft bij de opleiding verpleegkunde, met een relatief duidelijk beroepsbeeld, al problemen. Het zou interessant zijn om het onderzoek te herhalen bij één of meer opleidingen met een minder expliciet beroepsbeeld.

# Referenties

Asselt van, R. (2006). *Aansluitingen in het onderwijsstelsel, kaders voor een praktijktheorie en een praktische handreiking aan betrokkenen*. Lectoraat Instroommanagement en aansluiting Deventer: Saxion Hogescholen.

Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek; denken en doen*. Den Haag: Boom onderwijs.

Bredewold, W., Diephuis, R., Hut, T., Oostrom, H., van en Spoel, S., van der (2008). *Vensters op de toekomst van het VMBO*. Den Haag: Adviesgroep VMBO.

CEDEFOP – Europees Centrum voor de ontwikkeling van beroepsopleiding (2000). Bureau voor officiële publicaties der Europese gemeenschappen, Luxemburg. *Beroepsonderwijs en scholing in Nederland*. Website geraadpleegd op 1 juni 2010: <http://www.cedefop.europa.eu>

Desimone, L.M.& Le Floch, K. (2004) *Are We Asking the Right Questions? Using Cognitive Interviews to Improve Surveys in Education Research*. Educational Evaluation and Policy Analysis Spring 2004, Vol. 26, No. 1, pp. 1–22.

Emans, B. (1990). *Interviewen: Theorie, techniek en training*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Esch, W. Van en Neuvel, J. (2007) *De overgang van vmbo naar mbo: van breukvlak naar draagvlak. Overzichtsstudie van Nederlands Onderzoek, 's Hertogenbosch, CINOP*. Website geraadpleegd op 1 juni 2010: <http://cinop.brengvmbo-lerentovmbo-tleven.nl>

Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen. (2007). *Over de drempels met rekenen en taal*. Website geraadpleegd op 1 juni 2010: <http://www.taalenrekenen.nl>

Grinsven, V. van, Krom, J en Westerik, H. (2006) *Rapportage onderzoek MBO*, Utrecht, Adviesgroep VMBO.

Groeneveld, M. J. & Steensel, van, K., (2008). *Een vergelijkend onderzoek naar de kenmerken van vmbo-leerlingen en de generatie Einstein*. Hilversum: Hiteq.

Groeneveld, M. J. & Steensel, van, K., (2009). *Een vergelijkend onderzoek naar de kenmerken van mbo-leerlingen, vmbo-leerlingen en de generatie Einstein*. Hilversum: Hiteq.

Landelijke Kwalificaties mbo-Verpleegkundige. (2009). *Kwalificatiedossier mbo-verpleegkunde*. Unpublished manuscript, Sector Gezondheidszorg. Website geraadpleegd op 1 juni 2010: <http://prod.pub.kwalificatiesmbo.nl>

Lier van, L., & Kleijne, M. (2010). *Wat heb je nou aan informatie zonder motivatie?*, Utrecht: VO-Raad. Website geraadpleegd op 1 juni 2010: <http://www.vo-raad.nl>

Martens, R.L. (2007) *Positive learning met multimedia. Onderzoeken, toepassen & generaliseren* (Inauguratiereede, Open Universiteit Nederland). Website geraadpleegd op 1 juni 2010: <http://www.ou.nl>

MBO Raad presenteert mbo-opleidingsdomeinen (2009) Website geraadpleegd op 1 juni 2010: <http://www.mboraad.nl>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2008). *Onderwijs met ambitie. Samen werken aan Kwaliteit in het Voortgezet Onderwijs*. Den Haag: Kon. De Swart.

Meisel, R. (2007). *Berufs- und Wirtschaftspädagogik in Österreich. Oder: Wer „macht“ die berufliche Bildung in AT?*( bwp@ Spezial 3). Berufs- und Wirtschaftspädagogik, Wien. Website geraadpleegd op 1 juni 2010: <http://www.bwpat.de>.

Monnik, K., van Oostrom, H., Bossers, G., Smit, H., van Ommeren, C., Rookmaker, H., & Visser, S. (2010). *T(L) splitsing, van vmbo-tl naar havo of mbo* (onderzoeksrapport 2010028). Utrecht: VO-raad. Website geraadpleegd op 1 juni 2010: <http://www.vo-raad.nl>

Moser, U., (2004) *Jugendliche zwischen Schule und Berufsbildung. Eine Evaluation des Übergangs von der obligatorischen Schulbildung in die berufliche Grundbildung bei Schweizer Grossunternehmen*. Unpublished manuscript, Nationales Forschungsprogramme Bildung und Beschäftigung, Bern.

Neuvel, J. & Van Esch, J. (2009). *Van vmbo naar mbo: doorstroom en loopbaankeuzes. Monitor doorstroom vmbo-mbo, cohort 4 en cohort 5*. Uitgave expertisecentrum beroepsonderwijs, 's Hertogenbosch.

Onderwijsraad, Den Haag. (2009) *Ervaren deficiënties door havo- en mbo-opleidingen in de basisbagage van vmbo'ers*, uitgebracht aan de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Procesmanagement MBO 2010 (2010) Over competentiegericht onderwijs. Geraadpleegd op 1 juni 2010 <http://www.mbo2010.nl>

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-78.

Schamberger, M. (1997). Elements of quality in a qualitative research interview. *S. A. Archives Journal*; Vol. 39, p25-34.

Stichting Leerplan Ontwikkeling (2010) Over competentiegericht leren. Website geraadpleegd op 1 juni 2010 <http://www.slo.nl>

Stichting Platform VMBO. (2009). *VMBO Herkend. Concept advies structuur van het VMBO in de toekomst*. Website geraadpleegd op 1 juni 2010: <http://www.rijksoverheid.nl>

Stuurgroep Competentiegericht Beroepsonderwijs. (2006). *Kwalificaties voor competentiegericht beroepsonderwijs, Kwalificaties ontwikkelen in een samenhangende structuur voor het middelbaar beroepsonderwijs*. COLO, vereniging kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven. Website geraadpleegd op 11 februari 2011: <http://www.marktplaatsmbo.nl>

Stokking, K.M. (1998). *Bouwstenen voor onderzoek in onderwijs en opleiding*. Utrecht: FSW.

VO-raad. (2010). *Advies verbetering aansluiting vmbo-tl op havo en mbo* (onderzoeksrapport 100203) Utrecht. Website geraadpleegd op 1 juni 2010: <http://www.vo-raad.nl>

Weston, C., Gandell, T., Beauchamp, J., mcalpine, L., Wiseman, C. & Beauchamp, C., (2001) Analyzing Interview Data: The Development and Evolution of a Coding System. *Qualitative Sociology*, Vol. 24, No. 3.

Woolfolk, A., Hughes, M., & Walkup, V. (2008). Motivation in learning and teaching. In Pearson Education (Eds.), *Psychology in Education* (pagina 437-480). . Harlow: Pearson Education Limited.

### **Verklaring van afkortingen**

BBL	Beroepsbegeleidende leerweg in mbo
BOL	Beroepsopleidende leerweg in mbo
CGO	Competentiegerichtonderwijs
LOB	Loopbaanoriëntatie en -begeleiding
MBO	Middelbaar Beroepsonderwijs
NAVE	National Assessment of Vocational Education
VMBO-TL	Vorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs Theoretische Leerweg
VS	Verenigde Staten



# Bijlage 1 Vragenlijst voor de pilot-interviews

Vragenlijst bedoeld als informatiebron voor de gesloten vragenlijst.

De vragenlijst is onderverdeeld in de categorieën:

- Algemene vragen.
- Vragen over de inhoud van het programma.
- Vragen over de veranderingen in pedagogiek en didactiek.
- Vragen over de leeromgeving.
- Vragen over motivatie en beroepsbeeld.
- Vraag om de belangrijkste knelpunten en daarvoor oplossingen aan te geven.

## Algemene vragen

1. Wat is je naam, ben je een jongen of een meisje, hoe oud ben je, waar woon je?

Naam	
J/M	
Leeftijd	
Woonplaats	

2. Welke tl, Vakkenpakket op de tl, sector/intersectoraal programma, Hoe lang heb je over de tl gedaan, resultaat?

Naam school van tl	
Vakken	
Sector	
Verblijfsduur	
Cijfers voor vakken	

3. Keuze voor deze opleiding, vakken die je nu volgt, keuze voor deze mbo, bewust of niet? Wanneer gekozen? Wat wil je bereiken met deze opleiding?

Welke mbo?	
Hoe zit de opleiding in elkaar? Vakken/thema's competenties	
Op welke manier werk je aan je competenties?	
Hoe ben je ertoe gekomen om voor deze mbo te kiezen?	
Hoe gemotiveerd heb je gekozen?	
Wanneer wist je dat je deze opleiding ging kiezen?	
Wat wil je bereiken met deze opleiding?	

## Inhoud van het programma

4. De volgende vragen steeds stellen over de volgende vakken.

	Nederlands	Engels	Biologie	Wiskunde	2e sectorvak -----
Ervaringen met het vak op tl? Niveau, interesse Capaciteit					
Ervaringen met dit vak? Opdrachten in die richting op het mbo? Niveau, interesse, capaciteit					
Wat heb je geleerd op de tl dat je nu nog gebruikt of nog nodig hebt?					
Wat heb je geleerd op de tl dat je niet nodig hebt en niet gebruikt?					
Wat had je graag willen weten van dit vak voor het mbo en heb je niet gehad? Wat zou handig zijn geweest om te weten?					
Wat is het belangrijkste verschil tussen tl en mbo voor dit vak?					
Wist je wat je kon verwachten op het mbo wat betreft dit vak? Denk aan niveau, moeilijkheidsgraad en inhouden.					

## Pedagogisch didactisch en leeromgeving

5. Kun je voor de volgende onderdelen aangeven wat het grootste verschil is tussen tl en mbo.

	tl	mbo
	Wat je leert?	
Algemene vaardigheden, bijvoorbeeld samenwerken en presenteren.		
Handvaardigheden, praktische opdrachten.		
Werken aan competenties.		
Intellectuele uitdaging, niveau.		
Individueel traject Mogelijkheden voor eigen keuzes.		
Soort kennis die je leert? Algemeen of meer passend bij het beroep?		
Soort vaardigheden die je leert?		
	Hoe je leert? Hoe de docenten lesgeven, hoe lessen in elkaar zitten?	
Grootte van de taak die je moet uitvoeren.		
Tempo in de les.		



	tl	mbo
Tempo voor het bestuderen van grote hoeveelheden leerstof.		
De begeleiding bij opdrachten.		
De plaats waar je leert: leeromgeving.		
Rol van docen.t		
De manier van omgaan met docenten.		
Leeractiviteiten Werkvormen tijdens de les.		
Vorm van instructie tijdens de lessen.		
	Hoe je beoordeeld en getoetst wordt?	
Toetsing, soorten toetsen en normering van toetsen.		
	Wat er van je gevraagd en verwacht wordt? Eigen verwachtingen? Huidige ervaringen?	
Zelfstandigheid.		
Werkplanning.		
	Waar je leert.	
Het gebouw waar je lessen volgt.		
Het gebouw waar je stage loopt.		
De lokalen waar je lessen volgt.		
De indeling van de lokalen		
De sfeer in de klas.		
De grootte van de school.		

### Beroepsbeeld

6 Hoe zag de voorbereiding op een vervolgopleiding en beroep eruit op de tl?

Welk beeld had je van het beroep toen je met het mbo begon?	
Wat heb je gedaan of gehad om dat beeld te vormen?	
Welk beeld had je van deze opleiding?	
Hoe kwam je aan dat beeld?	
LOB	Ja/Nee

Hoe zag het LOB-programma eruit?	
In welke jaren LOB?	
Hoe heeft LOB bijgedragen aan het beroepsbeeld?	
Hoe heeft LOB bijgedragen aan het opleidingsbeeld?	
Open dagen bezocht.	Ja/Nee
Wat heb je van open dagen geleerd?	
Hoe heeft de open dag bijgedragen aan het beroepsbeeld?	
Hoe heeft de open dag bijgedragen aan het opleidingsbeeld?	
Stage op het vmbo.	Ja/Nee
Hoe heeft de stage bijgedragen aan je beroepsbeeld?	
Hoe heeft de stage bijgedragen aan je opleidingsbeeld?	
Biologieles.	Informatie tijdens de biologieles over vervolgopleidingen en beroepsbeelden? Ja/Nee
Wat heb je aan deze lessen gehad voor een beroepsbeeld?	
Hoe heeft de biologieles bijgedragen aan het opleidingsbeeld?	

7 Hoe ziet de voorbereiding op het vervolg van deze opleiding en de voorbereiding op het beroep er NU uit?

Krijg je in deze opleiding studien- en/of loopbaanbegeleiding? Waar richt die zich op?	
Welk beeld heb je NU van deze opleiding?	
Is je beeld veranderd? Hoe komt dat?	
Welke informatie heb je tijdens dit leerjaar gekregen over deze opleiding? Is dat anders dan bijvoorbeeld op een open dag?	
Welk beeld heb je nu van het beroep?	
Is je beeld veranderd? Hoe komt dat?	
Wat had je op de tl willen horen/zien/meemaken om een beter beeld te krijgen?	

### **Afsluiting**

- 8 Wat vind je zelf de top 3 van knelpunten in de aansluiting van tl naar mbo?  
Zijn dit knelpunten voor jou zelf of voor medestudenten?
  
- 9 Kun je oplossingen geven om deze knelpunten op te lossen? Dus oplossingen vragen voor de eigen genoemde top 3. Leg daarbij uit of het op de tl anders zou kunnen op het mbo.



# Bijlage 2 Enquête (studie 1)

**Beste student,**

Met dit onderzoek willen we meer inzicht krijgen in de aansluiting van jouw vooropleiding met de opleiding verpleegkunde aan \_\_\_\_\_.

Met deze gegevens willen we de kwaliteit van het onderwijs verbeteren.

3. Omdat wij een aantal deelnemers willen uitnodigen voor een interview vragen we ook je naam in te vullen. Je persoonlijke gegevens zullen alleen worden gebruikt voor dit onderzoek en niet aan anderen worden verstrekt, dus ook niet aan docenten en/of leidinggevenden van je opleiding. We willen je vragen zo eerlijk mogelijk te antwoorden.

We danken je hartelijk voor de medewerking.

**A. We zouden graag willen dat je hier een aantal persoonlijke gegevens invult.**

1. Naam:
2. Geboortejaar:
3. Woonplaats:
4. Geslacht:  Man  
 Vrouw

**Nu willen we een aantal vragen stellen en stellingen voorleggen over de inhoud**

**B. van de lessen.**

5. Ben je al met de opleiding gestopt?  Ja  
 Nee
6. Welke opleiding volgde je vorig jaar?  Vmbo, theoretische leerweg  
 Vmbo, kader beroepsgericht  
 Mbo  
 Havo  
 Anders namelijk:

**7. Hoe belangrijk zijn de vakken die je vorig jaar hebt gevolgd voor je huidige opleiding?**

	Niet belangrijk Heel belangrijk					Vak niet gevolgd
Biologie	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Nederlands	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Engels	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Wiskunde	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Natuurkunde/Nask 1	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Scheikunde/Nask 2	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Maatschappijleer 2	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Technologie	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

**8. Heb je, om je huidige opleiding te kunnen volgen genoeg, of te weinig kennis van onderstaande vakken?**

	Te veel kennis Te weinig kennis					Vak niet gevolgd.
Biologie	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Nederlands	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Engels	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Wiskunde	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Natuurkunde/Nask 1	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Scheikunde/Nask 2	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Maatschappijleer 2	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Technologie	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

**C. Nu volgen een aantal stellingen over de manier waarop het leren wordt aangeboden, we noemen dat de pedagogische didactische benadering.**

**9. Ik heb nog zo veel te doen, ik weet soms niet waar ik moet beginnen.**

Helemaal niet mee  
eens.       Helemaal mee eens.

**10. Ik baal er soms van dat docenten zo weinig tijd voor mij hebben.**

Helemaal niet mee  
eens.       Helemaal mee eens.

**11. Ik ben aan het begin van deze opleiding goed voorbereid op het competentiegericht onderwijs.**

Helemaal niet mee  
eens.       Helemaal mee eens.

**12. Omdat we zo veel verschillende opdrachten hebben vind ik het lastig om alles goed te plannen.**

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

- 13. Wanneer ik een vraag heb is er altijd wel een docent die even tijd voor mij vrij maakt.**

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

- 14. Sommige opdrachten zijn zo vaag dat ik halverwege al niet meer weet waar ik mee bezig ben.**

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

- 15. Ik ben op mijn vorige opleiding voorbereid op het competentiegericht onderwijs.**

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

- 16. Ik was op mijn vorige opleiding al gewend aan samenwerken.**

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

- 17. Op deze opleiding moet ik meer zelfstandig zijn en dat vind ik prettig.**

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

- 18. Ik zou betere resultaten halen als ik meer begeleiding op school zou krijgen.**

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

**D. Nu volgen een aantal stellingen over de plaats waar je leert.**

- 19. De docenten op mijn opleiding zorgen voor een goede sfeer.**

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

- 20. Ik vind de sfeer op school prettig.**

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

- 21. Ik voel me thuis op deze opleiding.**

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

22. Omdat het gebouw een stuk minder gezellig is ga ik met minder plezier naar school.

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

23 De sfeer op school zorgt er voor dat ik beter kan presteren.

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

E. Dit blokje van de stellingen gaat over je verwachtingen van het beroep verpleegkundige en je verwachtingen over de opleiding.

24. Ik was zeker van mijn keuze toen ik de opleiding verpleegkunde koos.

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

25. Op mijn vorige opleiding ging ik er van uit dat het op het mbo moeilijker zou zijn.

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

26. Het volgen van een opleiding op het mbo kost meer tijd dan ik verwachtte.

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

27. Ik heb op mijn vorige opleiding een goed beeld gekregen van het beroep van verpleegkundige.

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

28. Ik had liever een paar jaar gewacht met het maken van een keuze voor een beroep, nu twijfel ik nog.

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

29. Ik heb op mijn vorige opleiding een goed beeld gekregen van deze opleiding tot verpleegkundige.

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---

30. Ik kom er tijdens deze opleiding achter dat het beeld dat ik had van het beroep van verpleegkundige niet klopte.

---

Helemaal niet mee eens.                      0    0    0    0    0    Helemaal mee eens.

---



31. **De werkzaamheden en taken van een verpleegkundige zijn minder interessant dan ik had verwacht.**

---

Helemaal niet mee eens.                                    **0    0    0    0    0**    Helemaal mee eens.

---

32. **Ik wist vorig jaar zeker dat ik deze opleiding wilde doen.**

---

Helemaal niet mee eens.                                    **0    0    0    0    0**    Helemaal mee eens.

---

De volgende vragen gaan over je motivatie voor de

F. opleiding

33. **Mijn motivatie is toegenomen sinds ik met de opleiding verpleegkunde begon.**

---

Helemaal niet mee eens.                                    **0    0    0    0    0**    Helemaal mee eens.

---

34. **Ik haal goede cijfers.**

---

Helemaal niet mee eens.                                    **0    0    0    0    0**    Helemaal mee eens.

---

35. **Ik ben van plan deze opleiding helemaal af te ronden.**

---

Helemaal niet mee eens.                                    **0    0    0    0    0**    Helemaal mee eens.

---

36. **Ik ben gemotiveerd voor deze opleiding.**

---

Helemaal niet mee eens.                                    **0    0    0    0    0**    Helemaal mee eens.

---

37. **Ik loop achter.**

---

Helemaal niet mee eens.                                    **0    0    0    0    0**    Helemaal mee eens.

---

38. **Ik weet niet zeker of ik deze opleiding ga afmaken.**

---

Helemaal niet mee eens.                                    **0    0    0    0    0**    Helemaal mee eens.

---

39. **Ik volg deze opleiding met veel plezier.**

---

Helemaal niet mee eens.                                    **0    0    0    0    0**    Helemaal mee eens.

---

**G. Tot slot een advies van jou over aansluiting.**

**Je mag nu een top 3 maken van dingen die, volgens jou, beter hadden gekund in de aansluiting van je vorige opleiding op deze opleiding.**

---

1.

---

2.

---

3.

---

**Welke oplossingen zou jij adviseren aan de schoolleiders van je vorige opleiding en/of van deze opleiding om deze dingen in het vervolg beter aan te pakken?**

---

1.

---

2.

---

3.

---

# Bijlage 3 Vragenlijst voor de diepte-interviews (studie 2)

In het algemeen bij elke vraag de volgende punten meenemen.

- Ervaart de student het als een knelpunt?
- Wat zou een oplossing kunnen zijn volgens de student?
- Wie moet die oplossing oppakken, vmbo of mbo, de leerling de docent?
- Zou het de aansluiting verbeteren?

## **Aspect van Asselt: overgang in leerinhouden**

Rol van biologie.

In de literatuur blijkt dat studenten teveel kennis hebben van het vak biologie, dit wordt niet ondersteund door de enquête. Wat vind je daarvan?

Aansluiting van thema's, wat is het verschil tussen biologie op het vmbo en biologie op het mbo?

Ervaar je dat als een knelpunt?

Als je het als een probleem ervaart, wat zou dan een oplossing kunnen zijn?

Welk vak geeft het meeste problemen met aansluiting? Wat betreft kennis/inhoud? En welk vak wat betreft vaardigheden?

Wat zou een oplossing kunnen zijn.

Het vak technologie

Als je het gevolgd hebt wat zijn de voordelen?

Als je het niet gevolgd hebt wat denk je dat je er aan kunt hebben?

Hoe moet een loopbaantraject in vmbo-tl eruit zien? (Deze vraag kan ook bij aspiraties)

## **Aspect van Asselt: overgang in het pedagogisch/didactisch klimaat**

Plannen en samenwerken.

Uit de literatuur en enquête blijkt een grote overgang in algemene vaardigheden zoals samenwerken en plannen. Is dit voor jou ook een grote overgang?

Kun je daar voorbeelden van geven?

Kun je aangeven hoe dat opgelost moet worden?

Moet dit op het vmbo of op het mbo worden gedaan?

Competentiegericht leren.

Wat is je erover uitgelegd op vmbo en wat op het mbo?

Hoe heb je het geleerd?

Is dat de goede manier voor jou?

Hoe zou het anders moeten?

### **Aspect van Asselt: verandering van de leeromgeving**

Invloed van leeromgeving scoort heel behoorlijk.

Leerlingen voelen zich prettig op de opleiding en hebben daarover geen knelpunten aangegeven.

Welke invloed heeft de verandering van de leeromgeving op de aansluiting?

Wat is het verschil in sfeer tussen vmbo-tl en mbo? Heeft dat invloed op je prestaties?

### **Aspect van Asselt: inspelen op aspiraties en verwachtingen**

75% heeft geen goed beeld gekregen op het vmbo en toch wil maar 20% van de studenten de keus voor de beroepsopleiding uitstellen.

Keus uitgesteld is de vraag in dit blokje met de grootste standaard deviatie.

Wat ontbreekt meer, beroepsbeeld of opleidingsbeeld?

Wat zijn voor jou de verschillen?

In de enquête blijkt niet zo'n groot verschil tussen opleidingsbeeld en beroepsbeeld.

Hoe is dat voor jou?

Op welke manier zijn beroepsbeeld en opleidingsbeeld tot stand gekomen?

Op welke manier heb je informatie gekregen over je vervolgopleiding op het vmbo-tl?

Op welke manier heb je informatie gekregen over het beroepsbeeld op het vmbo-tl?

Is dat voldoende?

Wat zou beter moeten?

Uit de literatuur blijkt op dit gebied vaak dat er grote knelpunten zijn voor studenten. De verwachtingen van opleiding en beroep zijn vaak heel anders dan in het echt blijkt.

Geldt dit voor jou ook als een groot knelpunt?

En hoe zou je dit oplossen?

En wie moet dat doen?

### **Motivatie**

Uit de enquête blijkt een positief motivationele score.

Welke invloed heeft je motivatie op de aansluiting?

Merk je doordat je meer gemotiveerd bent dat je je minder aantrekt van problemen met de aansluiting?



SLO is het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling. Al 35 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek beleid, wetenschap en onderwijspraktijk. De kern van onze expertise betreft het ontwikkelen van doelen en inhouden van leren, voor vele niveaus, van landelijk beleid tot het klaslokaal.

We doen dat in interactie met vele uiteenlopende partners uit kringen van beleid, schoolbesturen en -leiders, leraren, onderzoekers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties (ouders, bedrijfsleven, e.d.).

Zo zijn wij in staat leerplankaders te ontwerpen, die van voorbeelden te voorzien en te beproeven in de schoolpraktijk. Met onze producten en adviezen ondersteunen we zowel beleidsmakers als scholen en leraren bij het maken van inhoudelijke leerplankeuzes en het uitwerken daarvan in aansprekend en succesvol onderwijs.

SLO

Piet Heinstraat 12  
7511 JE Enschede

Postbus 2041  
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40  
F 053 430 76 92  
E [info@slo.nl](mailto:info@slo.nl)

[www.slo.nl](http://www.slo.nl)

slo